

~DERGİ~

İktisadiyat Dergi – 2017

İktisadiyat Dergi her yıl, bir önceki yıl içerisindeki yazılardan bir seçkiyi okurlarına sunmayı amaçlar. Bu sayede en çok okunan yazılar, bir dokümanda toplu olarak erişime açılır. Yayım, ilerleyen sayılarında özel sayılar da yayımlamayı hedeflemektedir.

CC BY-NC-ND

Bu lisans, size alıntı yapıldığı sürece, eserin değiştirilmeden indirilebileceğini, paylaşılabileceğini ancak değiştirilemeyeceğini ve ticari amaçla kullanılamayacağınız belirtir. .

Ancak dergi içerisinde yazarından ya da yayımcısından izin alınarak paylaşılan yazılar bu geniş telif kapsamının dışındadır.

Web adresi : www.iktisadiyat.com/iktisadiyat-dergi

Twitter : <https://twitter.com/iktisadiyat>

Facebook : <https://www.facebook.com/iktisadiyat>

İçindekiler

Anne Ben Muhafazakar Oldum – **Fatih VURAL**

Üç çeşit sermaye var: İki *beşeri sermaye*. Kişinin bilgi, beceri kazanmak için yaptığı eğitim harcamaları. İkincisi *fiziki sermaye*. Cebinizdeki para, sahibi olduğunuz ev, kolunuzdaki bilezik. Üçüncüsü de *sosyal sermaye*. Judson Hanifan 1917’de kullanmış bu terimi ilk kez. Popülerleşmesi James Coleman ile oluyor. Tanımını da John Field’den alalım: “Gerçekte veya uygulanmada karşılıklı tanışıklık ve tanımaya dayalı olarak az ya da çok kurumsallaşmış, uzun ömürlü iletişim ağına sahip olması nedeniyle, bir bireyin veya bir grubun haklı olarak hissesine düşen kaynakların bir toplamı”(1). Yani kolunuzdaki saatten, kiminle sevgili olduğunuza; üzerinizdeki kıyafetten, nasıl bir bıyık bıraktığınıza kadar pek çok şey bu sermayenin ürünleri. İddia şu: “Kişiler arasında örgütlenme ve birbirlerine duydukları güven ile o toplumun zenginliği arasında pozitif bir korelasyon vardır”(2). Sosyal sermaye bu örgütlenmeye ve bu güven bağına yapılan yatırımdır bir tarafıyla da. Sosyal sermayesi fazla olan toplumlarda insanlar daha uzun süre yaşıyor, daha zengin oluyor, daha fazla bağış yapıyor, demokrasi bilinci daha gelişkin oluyor, daha çok oy veriyor, daha çok kitap okuyorlar ve daha az suç işliyor, daha az televizyon izliyorlar (3). İlk okuduğumda bana da tuhaf gelmişti.

Hemen hemen tüm dünyada göçmen nüfusunun oranı artıyor. İlk bakışta bu argümanda bir tuhaflık var gibi duruyor. Bazı ülkeler göç verip, bazıları göç alırken nasıl olur da hemen hemen tüm dünyada göçmen nüfusunun oranı artabilir ki? Aslında cevap basit: göçmenler göç ettikleri topluluğa kıyasla daha hızlı ürüyorlar (4). Beşeri sermayen fazlaysa daha az doğuruyorsun demektir. Zira bu sermayeye yatırım yapıyorsan daha geç yaşlarda çocuk sahibi oluyorsun. “Daha geç anne olanlar daha az doğuruyorlar” diyebiliriz. Haliyle, beşeri sermayesi az olanın daha çok doğurması şaşırtıcı olmaktan çıkıyor. Beşeri ve fiziki sermayeden yoksun yatırımcı (yani hem fakir hem eğitimsiz) için doğurmaktan daha iyi getirisi olan bir yatırım yok gibi duruyor. Sayın arttıkça ağın genişliyor. Almanya’ya göç eden birinci kuşak Türkler, Almanlara oranla 3.5 kat daha fazla doğuruyorlardı. 1950’den 2010’a geldiğimizde Türklerin doğurma oranı ile Almanlarınki aynı seviyeye geldi (5) Neden? Çünkü göçmenler aradan yıllar geçince göç ettikleri toplumun bir ferdi olmaya başladılar. Kıyısından da olsa beşeri ve fiziki sermayeden tattılar. Adaptasyonla beraber yatırım olanakları çoğaldı. Artık sosyal sermayeyi arttırmanın tek yolu doğurmak değil onlar için. Doğurmak daha zahmetli. Evrim insanları öyle bir yontuyor ki çocuğun bakımı için gereken enerji ve zaman masrafını gözün görmüyor. Üremek istiyorsun. Bu bir yerde senin varoluşunun

temeli ya da mirası haline geliyor. Sermaye arttıkça dürtüsel davranmaktan kendini sakınmayı başarabiliyor insan.

Göçmenlerin topluma etkisine birbirine zıt iki bakış var. İlkine *Temas Teorisi* deniyor. Dış-grup üyeleriyle kurulan olumlu temasın tüm dış-grup üyelerine genelleneceği ve böylece dış-gruba yönelik önyargının azalacağını iddia eder (6). “Ne kadar çok bize benzemeyen insanla temas edersek, bize benzemeyen diğer insanlara karşı önyargımız o oranda azalır.” İkinci teori kötümser: *Çatışma Teorisi*. İki grup arasındaki farklılığın grup içi ilişkiler leyhine bir etkisi vardır ancak dış-grup üyelerine olan kuşkuyu artırır (7). “Ne kadar çok bize benzemeyen insanla temas edersek, bize benzeyenlere o oranda bağlanırsınız.” Bu iki iddia burada dursun, ben bazı yayınlardaki sansasyonel sonuçları aktarayım. Baştan belirteyim, aşağıdaki yayınlar içerisinde en düşük atıf alanın bile skoru 200. Denekler dünyanın dört bir tarafından. Kimi Amerika’da çalışmış, kimi Uganda’da, kimi Kenya’da. Buyrun:

“Grup içi heterojenite ile grup üyeleri arasındaki bağlılık, grup üyelerinin tatmini ve grubun becerisi arasında negatif korelasyon vardır.” (8)

“Etnik ve linguistik heterojenite ne kadar artarsa topluluğun üyelerinin birbirlerine güveni o kadar azalıyor.” (9)

“Kenya’da etnik ve linguistik heterojenite ne kadar artarsa toplanan gönüllü bağış miktarı o kadar azalıyor.” (10)

“Tutsak ikilemi, ultiatom oyunları gibi deneysel strateji oyunlarında grup içi heterojenite arttıkça grup üyeleri birbirlerini daha fazla aldatıyor.” (11)

“Amerikan İç Savaşı’nda ordudaki kayıp sayısı çok fazlaydı fakat buna karşılık firarın cezası caydırıcı olmaktan çok uzaktı. Çaresizliğin rasyonel tepkisini engelleyen tek güç, hemen hepsinin beyaz ve erkek olduğu grup üyelerinin birbirine sadakatiydi. Ordudaki heterojenite ile firari sayısı ilişkilidir.” (12)

İster Temas Teorisi’ni desteklesin, ister Çatışma Teorisi’ni, çoğu çalışmanın vardığı ortak bir sonuç var gibi duruyor: Grup içi bağlar (grup üyelerinin birbirleriyle ilişkisini bağlayıcı/bonding olarak tanımlıyorlar) ile grup dışı bağlar (farklı grup üyelerinin birbirleriyle ilişkisini de birleştirici/bridging olarak tanımlamışlar) arasında negatif bir korelasyon var. Yani; bağlayıcı bağların fazlaysa birleştirici bağların azalıyor diyorlar. Bu iddianın her zaman doğru olmadığını düşünüyorum. Bağlayıcı bağların artması birleştirici bağların da artmasına engel değildir. Kürtlerle iyi ilişkiler kuran bir Türk’ün, Türklerle de iyi ilişkiler kurmasını beklerim. Temas Teorisi ile Çatışma Teorisi arasında bir orta yol -bu orta yol her ne kadar Çatışma Teorisi’ne daha yakın olsa da- olmalı. *Robert Putnam*’ın *Johan Skytte ödüllü* makalesi de bu orta yolu arıyor. 1069 kez atıfta bulunulmuş bir çalışma bu. Deney grupları Amerika’da farklı eyaletlerde yaşayan Asyalılar, Siyahlar, Beyazlar ve Hispanikler’den oluşuyor. Denek sayısı oldukça tatmin edici: 30.000! Kimlik aidiyetlerine denekler kendileri karar vermişler. Annesi Brezilyalı babası Tayvanlı birini hangi sınıfa sokabilirsin ki? Deneğe sormuşlar, o kendini nerede görüyorsa, sınıflamada oraya dahil etmişler (Size ikna edici gelmediyse bu sınıflama, *Matthew Frye Jacobson*’ın oldukça ilginç kitabı *Whiteness of a Different Color*’ı okuyun derim). Bu çalışma gösteriyor ki etnik homojenite ile diğer etnik gruplara duyulan güven arasında kuvvetli bir pozitif korelasyon var. Etrafımızdaki etnik çeşitlilik ne kadar fazlaysa, onlara duyduğumuz güven de o kadar az. Etnik homojenite ile komşuya duyulan güven arasında da aynı şekilde pozitif bir korelasyon var. Dananın kuyruğu üçüncü bulguda kopuyor: Etnik heterojenitenin fazla olduğu yerlerde insanlar kendiyile aynı etnik gruptaki insanlara da güvenmiyor! İlk iki bulgu Çatışma Teorisi’ni destekliyordu ama üçüncü bulgu her iki teoriyle de uyuşmuyor. Son bulguyla beraber hikaye tamamlanıyor: *‘Etnosentrik güven’* (kendi kimliğinden birine duyduğu güven – başka kimlikten birine duyduğu güven = etnosentrik güven) ile etnik çeşitlilik (heterojenite) arasında korelasyon yoktur.

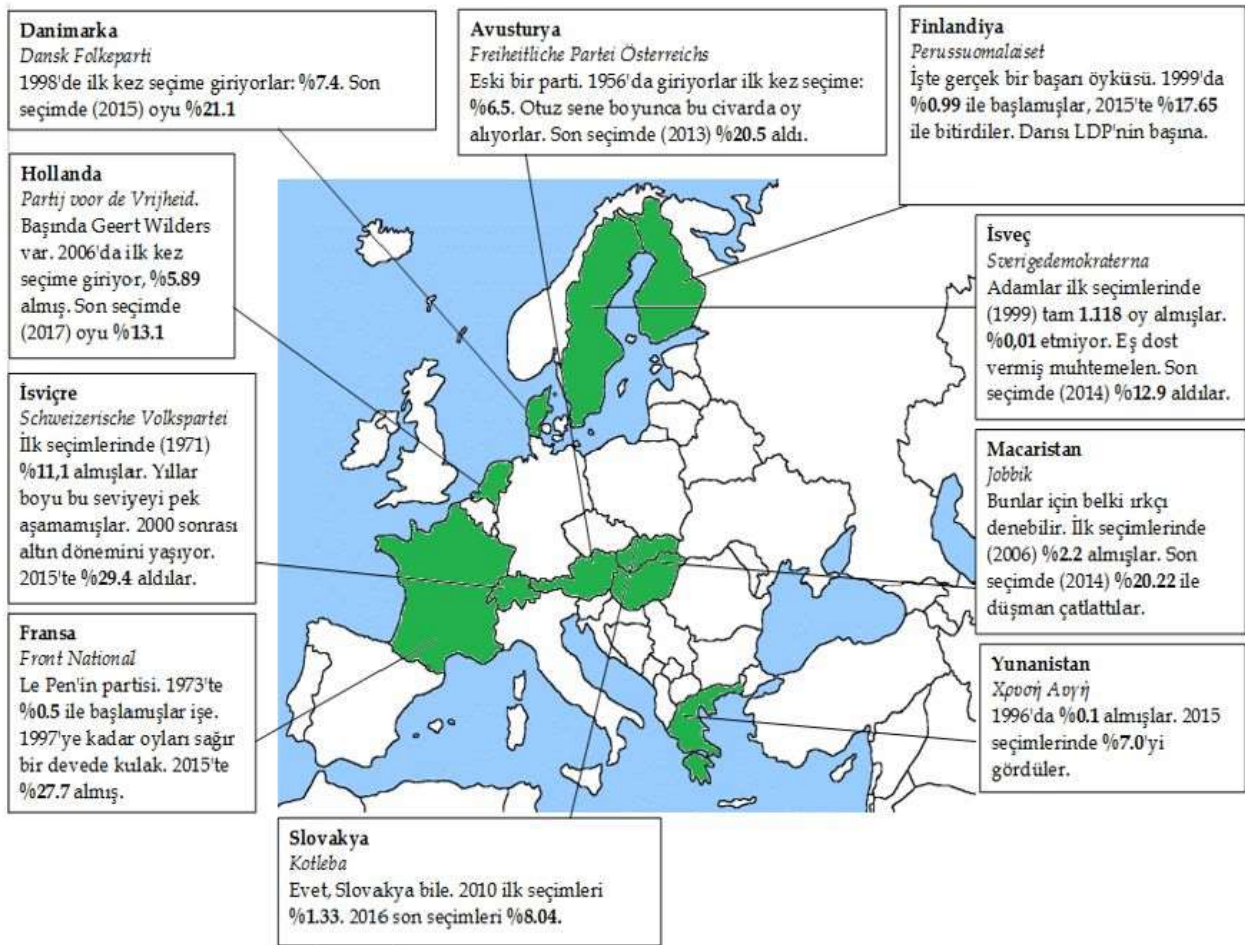
Gelelim çalışmanın etnik heterojenitenin fazla olduğu toplumlar ile ilgili vardıkları sonuçlara:

- Yerel yöneticilere, yerel medyaya, yerel liderlere güven daha az.
- Politikaya iştirak daha az (“kendimden başkasına güvenmem” demenin bir başka yolu olabilir)
- Daha az oy veriyorlar ancak siyasetle, protestolarla ve sosyal reform gruplarıyla alakaları daha fazla.
- Başkalarının örgütlenerek sorunları çözeceğine inançları az. Haliyle daha az bağış yapıyorlar.
- Toplum projelerinde çalışmaya gönüllü değiller.
- Yakın arkadaş sayıları daha az.

- Daha az mutlular ve hayat kaliteleri daha düşük.
- Televizyon başında daha fazla zaman harcıyorlar.
- Daha mobiller (Her konuda. Fikirlerini, evlerini, sevgililerini daha sık değiştiriyorlar)
- Suç eğilimleri daha fazla.
- Daha az eşitlikçiler.
- Daha az eğitimliler.
- Oturdıkları evi satın almakta daha isteksizler.
- Yaşadıkları toplumun hakim dilini öğrenmeye daha az istekliler.

Çalışmanın en dikkat çekici sorusu bence şu: Etnik çeşitlilik ile sosyalleşme arasındaki bu ilişki erkeklerle kadınlar, liberallerle muhafazakarlar, gençlerle ihtiyarlar... arasında değişir mi? Cevap: Hayır! İnsanın inanası gelmiyor fakat hakikat bu **(13)**

Bunca yazdığım şey “Milliyetçilik, muhafazakarlık neden yükseliyor?” sorusuna makul bir cevap bulmak içindi. “Hakikaten yükseliyor mu yahu?” diyenler için bir harita hazırladım:

Liberaller, sosyalistler, -kaldıysa- komünistler yükselenin milliyetçilik değil ırkçılık olduğunu iddia ediyorlar. Avrupalılar için Nazi Almanyası ve sebep olduğu sonuçlar 20. yüzyıl Avrupa milliyetçiliğinin manifestosu gibi görülüyor. “Milliyetçilik olmasaydı -ya da milli kimlik takıntısı- bunlar yaşanmazdı.” Avrupa'daki milliyetçilik dalgası ve ardından patlayan dünya savaşları soncunda Avrupa Birliği'nin kurulması boşuna değil. Fakat bu birlik uluslar ve onların çıkarları arasındaki farklılıkları ortadan kaldıramadı. Zira bu mümkün değil.

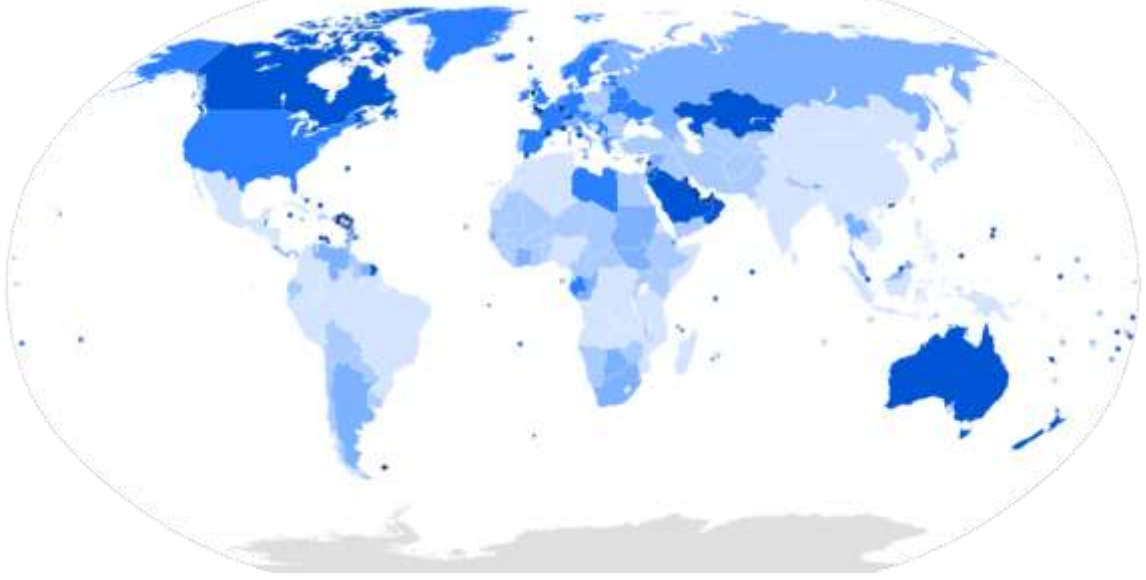
Dünya kendini ya da kendi takımındaki sevmekle, ötekini hor görmek arasındaki saydam sınırın ne kadar kolay aşılabildiğini Hitler ile gördü (Hitler demeden 'milliyetçilik' yazısı yazanı dövüyorlarmış.) Nasyonalizmin yarattığı bu canavarı uyutmak Avrupa'nın senelerine mal oldu. Fakat enternasyonalizmin yarattığı canavardan (Stalin) nedense o kadar korkulmuyor. Ve sanırım milliyetçiliğin, liberalizmin de çekirdeği olduğu unutuldu. Oysa liberalizm, milletlerin özgürleşmesiyle gelişti. Milletler, onları

diğerlerinden farklı kılan (üstün yahut aşağı değil) bir bağ hissetmedikçe var olamazlar. Aralarında ortak bir bağ olan topluluğun kendi kaderini tayin etmesi meşru bir gerekçe olarak görülüyor. Ancak Nazi sonrası Batı, buna bir sınır koymak istiyor sanki: “Ulusunu sevmende sakınca yok fakat sevginde aşırıya kaçma. Kendi ulusunu diğer uluslardan daha çok sevmen, seni diğerlerinden ayıran şeyleri değerlendirmeye çalışman ve bu farklılıkların korunması konusunda ısrarcı olmanı meşru bulmuyorum.” Batı ‘dünya vatandaşlığı’ konusunda ısrarcı. Oysa bir ülkenin vatandaşı olmak, dünya vatandaşı olmaktan daha zor gibi duruyor. Mülkiyet (toprak, yaşanacak yer, yuva...), topluluk ve sınırlar gerekiyor. Bu saydıklarım da insan için olmazsa olmazlar. Şimdi tekrar dönelim göçmenlere. Göçmenler, göç ettikleri topluma adapte olabildikleri zaman etnik çeşitliliğin yukarıda zikrettiğim olumsuz sonuçları törpülenmiş oluyor. Hatta toplum için olumlu sonuçlar doğuyor (14). Göçmenlerin adapte olabilmesi için gereken ne peki? Türkiye’yi düşünelim. İstanbul’daki Kürtlerin yüzde 22,3’ü, Mersin ve Antalya’daki Kürtlerin yüzde 72,2’si, İzmir’deki Kürtlerin yüzde 59,3’ü ‘varoş’ta yaşıyor (15). Dört milyona yakın insanın işsiz olduğu bir ülkede, varoшта yaşayan bir Kürt gencinin Türkçe öğrenmesi ona ne kazandırır? Muhtemelen hiçbir şey. Memleketin istihdam olanakları beyaz tenli, sünni, üniversite mezunu, İstanbul lehçeli Türkleri bile doyuramadığı yerde varoştaki iş olanakları sınırlı oluyor. Burada yaşayan kadınların %78’i işsiz (Türkiye’de kadınların işsizlik oranı %22). Hane içindeki insan sayısı ortalaması 6’dan fazla (Türkiye ortalamasının 1.5 katı) ve 15 yaş üstü Kürtlerin %61’i çalışmıyor (16). Hırsızlık, gasp, uyuşturucu satıcılığı gibi suçların oranının varoşlarda daha fazla olmasından daha doğal ne olabilir? Sorumlu olduğun hane halkını doyurabilmek için başka yol mu var? Milliyetçiliğin hortladığı yerler de yine bu varoşlardır çünkü buraya komşu olan yerliler, göçmenlerle çatışmaya başlarlar. Üstelik onlar da fakirdirler (öyle olmasa zengin mahallelerinde otururlar). Uzlaşamadıkları konu da dil, ekonomik çıkar ve milli kimliktir. Göçmenler de onlara komşu olan yerliler de bunun savaşını verirler. Zenginler ya da ‘üst sınıf’, yerlilerin göçmen karşıtı inatçı tutumlarını şöyle değerlendirirler: “Böyle düşünceleri normal çünkü onlar fakir ve eğitimsizler.” Yerliler onlara göre “milliyetçiliğin arkasına saklanmış ırkçılar”dır çoğu zaman. Bilhassa günümüzde milliyetçilik bir sınıf savaşımıdır. Alt sınıfın ‘milli kimliği’ dışında tutunacak çok bir şeyi yokken ‘üst sınıfın’ yukarılarda hatırlı dostları, suyun öte tarafına dek uzanan arkadaşlıkları, parası, saygınlığı yani kısacası göz alıcı bir sosyal sermayesi vardır (Yazının başındaki sıkıcı bilgileri boşa yazmadığıma atıfta bulunmak için bu terimi italikle yazdım). Onun varolması için milli kimliğe gerek yoktur. Alt sınıftan birini ana dilinden edersen, milli kimliğini elinden alır, başka bir şehre gönderirsen ondan geriye ne kalır? Muhtemelen konuşacak ikinci bir dili yoktur. Ve muhtemelen arkadaşlarının hemen hepsi hemşehrisidir ya da doğduğu mahallede tanıştığı diğerleridir. Dili ve milli kimliği olmadan ne sosyalleşebilir ne iş bulabilir. Milli kimliği için savaş veriyor olmasından daha doğal ne olabilir? Alt sınıf da üst sınıfı “şan, şöhrət, para için kimliğinden bile vazgeçen hainler” olarak görüyor. Sınıf ayrımını iyi yapmak, ismini doğru koymak gerek. Bu iki sınıfı birbirinden ayıran yalnızca fiziki sermaye değildir. Bu yüzden milliyetçiler (nasyonalist) ve anti-milliyetçiler (enternasyonalist) olarak isimlendirmek daha doğru olacak. Dünyanın en ‘çok kültürlü-heterojen’ ülkelerinden biri olan Singapur’da (bu ülkede göçmenlere vatandaşlık hakkı tanınmıyor) 30 sene başbakanlık yapmış olan Lee Kuan Yew, Der Spiegel’deki söyleşisinde şöyle demişti: “Çok kültürlü toplumlarda ekonomik çıkarlarınız doğrultusunda oy kullanmazsınız; oyunuzu ırk ve dininize göre kullanırsınız.” (17). İki sınıf arasındaki gerilimin arttığını ve suyun iyice ısındığını düşünüyorum. Bilhassa Batı’da, milliyetçilerin seslerini duymazdan gelmek güçleşiyor.

Şaşırtıcı bir tablo daha; alttaki haritada ülkeler nüfuslarındaki göçmen oranlarına göre, mavinin tonlarıyla boyalı. Kanada, Avustralya, Suudi Arabistan ve Rusya bu haritada koyu maviyle boyalı. Yani çok fazla göçmen yaşıyor bu ülkelerde. Fakat bu dört ülkeyi, bol sayıda göçmen kabul eden diğer ülkelerden ayıran bir şey var. Kanada’daki göçmenlerin hatırı sayılır kısmı Amerika, Fransa, Hollanda, İngiltere, Almanya, Çin gibi ülkelerden geliyor. Avustralya’ya göç edenler ise İngilizler, Çinliler, Yeni Zelandalılar, İtalyanlar... Rusya’dakiler ise Litvanya, Gürcistan, Azerbaycan, Ukrayna, Estonya vs. Yani ‘akrabalarında kalmaya’ gidiyor gibiler. Çin’den gelenler akraba sayılmaz ama beşeri ve sosyal sermayesi bol insanlar. Format atmaya bilen komşu çocuğu gibiler. Suudi Arabistan’da da durum aynı. Göçmenlerin neredeyse tamamı Arap. Gelelim diğerlerine. Almanya nüfusunun %14.9’u, İngiltere’nin %11.3’ü, Fransa’nın %11.1’i, Avusturya’nın %15.2’si, Belçika’nın %12.9’u, Hollanda’nın %11.1’i ... Bu ülkeler nüfuslarına oranla en fazla göçmen kabul eden ülkelerden bazıları. Şimdi Brüksel, Paris, Londra, Berlin, Nice... saldırılarını hatırlayalım. Haritada mavinin en koyu tonuyla boyalı yerler buralardı. Peki hemen hemen tüm metropoller terör saldırılarının hedefi olurken neden Tokyo’da, Pekin’de, Seul’de, Tahran’da, Budapeşte’de, Prag’da bombalar patlamıyor? Ne ilginç ki bu ülkeleri de haritada mavinin en soluk tonuyla boyanmış halde görüyorsunuz. Şöyle izah edeyim; Çin’deki göçmen sayısı 1.020.145. Bunların 900.000 kadarı Japonya, Almanya, Amerika, Kanada gibi ülkelerden gelmiş. ‘Diğerleri’nin sayısı 150.000 falan. Nüfusu Çin’in %0.07’si olan İsveç’te, ‘diğerleri’nin sayısı neredeyse yarım milyon. İran’da da benzer bir tablo var. Nüfusunun %3.4’ü göçmen fakat göçmenlerin ezici çoğunluğu Şii Afgan.

Japonca'da bir terim var: Sakoku. "Kapalı ülke" anlamına geliyormuş. Tokugawa Şogunluğu'nun resmi politikası: "Japonya'ya dışarıdan kimse gelemmez aynı şekilde Japonya'dan da kimse çıkamaz." Cezası da ölüm. Meiji Restorasyonu'na kadar da (1868) böyle devam etmişler. Her ne kadar artık böyle bir yazılı kanun bulunmasa da sanırım gelenek devam ediyor. İki milyona yakın göçmen var ülkede fakat %90'ını Çinli, Koreli, Tayvanlı vs. oluşturuyor (18).

Batı, yaklaşmakta olan cinneti hasıraltı etmenin yollarını arıyor. Avusturya'da halk havuzunda, bir Iraklı göçmen tarafından tecavüze uğrayan 10 yaşındaki erkek çocuğun davasıyla ilgili verilen hükmü üst mahkeme "çocuğun rızası olmadığını anlamamış olabilir" diyerek bozuyor (19). İngiltere'de Pakistanlı bir çete 1400 beyaz kız çocuğunu seks kölesi yapıyor ve polis ihbarları görmezden geliyor (20). Almanya'da, göçmen karşıtı yorumlar yazan kişilerin IP'leri tespit ediliyor, tutuklanıyor (21). İsveç'te artan tecavüz vakalarından göçmenler sorumlu tutuluyor ancak polis çoğunlukla suçluların kimliklerini gizliyor (22). Cinneti bu şekilde yatıştırmak pek mümkün gibi durmuyor. Bu tutum bir tarafı pervasızlaştırırken, öte tarafı hırçınlaştırıyor. Tarafların etnik bloklar olduğu bu düşük yoğunluklu savaşta (demokrasi= düşük yoğunluklu savaş) sınırın aşılmasına ramak kaldı sanki. Liberal düşünce lağvettiği geleneğin yerine tüm insanlar için ortak olan pek çok ideal ortaya koydu; insan hakları, rasyonel akıl, düşünce özgürlüğü, bilimsel ilerleme, otoriter olmayan akılcı bir toplum yönetimi... Batı'da palazlanan bu düşüncelere ve ideallere imrenerek, öykünerek büyüdü dünyanın geri kalanının okumuşları. Eskisinden daha uzun, daha konforlu ve daha güvende yaşıyorsak bu idealler sayesinde oldu. Fakat eski geleneğin yerini alan bu yeni ideal (eşitlik, özgürlük, kardeşlik) artık sorun çözmüyor. Bir kere bu yeni idealin de bir mit olduğu gözden kaçıyor. Batı medeniyetinin çekirdeğini oluşturan düşünce özgürlük değil, iktidarı akranlar arasında paylaşmaktır. Akranlar, iktidarları tehdit edilecek olursa birbirlerine yardım etme ve kamusal mülkü/iktidarı koruma sözü verirler. Bu sözü tutabilen herkes akran kabul edilir. Churchill'in 17 Haziran 1914'te Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmanın bir bölümü şöyle: "Shell her zaman için bize nazik, düşünceli, minnettar, Deniz Kuvvetlerimize hizmet aşkıyla dolu, İngiliz Donanması'nı ve Britanya İmparatorluğu çıkarlarını korumaya amade gözükmiştir -ne var ki ücreti karşılığında." Egemenliğin nasıl paylaştırıldığı, akran olmanın şartlarının neler olduğu ve kimlerin akran olabileceğinin apaçık bir ifadesidir bu. Akrandan kastım kamunun ve iktidarın savcılığını, koruyuculuğunu yapan herkeştir. Halk tarafından seçilmiş olması gerekmez (Peki neden oy veriyoruz?). Özgürlük de işte bu egemen sınıfın iznine tabidir. Silahsız, milissiz yapılan özgürlük talebinin sanırım tarih boyunca kıymeti olmamıştır. Özgürlük, bu grup için (bu grup= egemenliğe ortak olmanın masrafını karşılayamayanlar), egemenlerin kendilerine 'bedelsiz' bahsettikleri hareket alanıdır. İktidar ortakları da sanıldığı gibi iktidarı paylaşmak konusunda kışkırtıcı değildirler. Zira iktidar çoğu zaman getirili bir iş olsa da masrafları ağırdır. Bu masrafların karşılanabilmesi ve çarkın dönebilmesi için yeni ortaklar olarak sermayeyi büyütme akılcıdır. Gelelim eşitlik ilkesine. Eşitlik özgür olmanın olmazsa olmaz koşuludur. "Bedelini ödeyen herkes özgürdür." Bu anlamda gerçekten de hepimiz eşitiz. Fakat eşitlikten anladığınız "Emeği, çabası, sermayesi ne olursa olsun her insan aynı değerle sayılmalıdır" ise, bir daha düşünün derim. Emeği, sermayeyi, zekayı hiçe sayan bu fikre benim ve birçoklarının gönlü razı değil. Son kale

ise kardeşlik ilkesi. Bence bu ilke üzerinde konuşmaya bile gerek yok. Kof bir sözcük. Sloganı yazarlarken iki ideal sıralamışlar, melodi eksik kalınca üçüncüyü de sona ekleyivermişler gibi. : *Liberté, égalité, fraternité*. Hint-Avrupa geleneğinde kuvvetli bir 3 takıntısı vardır (İnanmayan Dumezil okusun: Hint-Avrupa Halklarının Destanlarında Üç İşlev İdeolojisi): Citius! Altius! Fortius! (Daha hızlı! Daha yükseğe! Daha güçlü! – Olimpiyat oyunlarının sloganı); Ein Volk, ein Reich, ein Führer (Tek millet, tek devlet, tek lider – Nazilerin sloganıydı ama yakın dönemde bir yerlerde daha kullanılmıştı)... Yani liberal düşüncenin idealleri olan eşitlik ve özgürlük ile Brexit'e hayır diyenlerin, Trump'tan nefret edenlerin, Kadıköy-Cihangir entelijansiyaasının idealleri olan eşitlik ve özgürlük, birbirine pek benzemiyor.

Tüm yazıyı şu soruyu sormak için yazdım: Kapiya dayanan milyonlarca göçmeni ne yapmalı?

Kaynakça

1. Field J. 2008; Sosyal Sermaye. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
2. Coleman, J. S. 1988; Social Capital in the Creation of Human Capital. The American Journal of Sociology 94, S95-S120)
3. Berkman LF1, Glass T, Brissette I, Seeman TE. 2000; From social integration to health: Durkheim in the new millennium
4. JP Smith, B Edmonston 1997; The New Americans: Economic, Demographic, and Fiscal Effects of Immigration
5. Wolf K, 2014; Fertility of Turkish migrants in Germany
6. Allport, G. W. 1954. The nature of prejudice. Cambridge, MA: Perseus Books
7. Blumer, Herbert. 1958. "Race Prejudice as a Sense of Group Position". Pacific Sociological Review 1: 3–7
8. SS Webber, LM Donahue – Journal of management, 2001; Impact of highly and less job-related diversity on work group cohesion and performance: A meta-analysis
9. CJ Anderson, A Paskeviciute – Journal of Politics, 2006; How ethnic and linguistic heterogeneity influence the prospects for civil society: A comparative study of citizenship behavior
10. E Miguel, MK Gugerty – Journal of public Economics, 2005; Ethnic diversity, social sanctions, and public goods in Kenya
11. Habyarimana, J. P. et al. 2006. Why Does Ethnic Diversity Undermine Public Goods Provision? An Experimental Approach. IZA Discussion Paper 2272. Bonn: Institute for the Study of Labor
12. Costa, D. L. & Kahn, M. E. 2003a. 'Cowards and Heroes: Group Loyalty in the American Civil War', Quarterly Journal of Economics 118, 519–48.
13. Putnam RD, 2007. E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century. Scandinavian Political Studies.
14. Webber, S. S. & Donahue, L. M. 2001. 'Impact of Highly and Less Job-related Diversity on Work Group Cohesion and Performance: A Meta-analysis', Journal of Management 27, 141–62
15. KONDA Araştırma, 2010; Kürt Meselesi'nde Algı ve Beklentiler
16. KONDA Araştırma, 2008; Metropollerin Yoksul ve Yoksunları: Varoşlar
17. <http://www.spiegel.de/international/spiegel/spiegel-interview-with-singapore-s-lee-kuan-yew-it-s-stupid-to-be-afraid-a-369128.html>)
18. Trends in International Migrant Stock: The 2015 Revision. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division 2015
19. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3860168/Iraqi-refugee-raped-10-year-old-boy-Theresienbad-swimming-pool-sexual-emergency-conviction-overturned-Austrian-court-didn-t-prove-realised-boy-saying-no-incident-Austria-December-2015.html>
20. https://en.wikipedia.org/wiki/Rotherham_child_sexual_exploitation_scandal
21. <http://www.dailystormer.com/merkel-plots-mass-arrests-of-people-criticizing-immigrants-online/>
22. <http://www.express.co.uk/news/world/768980/Sweden-cover-up-migrant-rape-violent-crime>

Küresel Ekonomiye Bir Vitamin Takviyesi Olarak Küresel Ticaretin Kolaylaştırılması – Mert Can DUMAN

Küresel ekonomileri geçmişten bu yana incelendiğinde, ekonomik büyüme ve refah artışının –şüphesiz bazı hususlarda şerh koymak kaydıyla– uluslararası ticaretin daha kolay yapıldığı dönemlere rastladığı rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Kolay ticaret dendiğinde gümrük kapılarının sonuna kadar açıldığı, emniyet ve güvenlik kaygılarının bir tarafa bırakıldığı ütopyik bir dünyadan bahsetmiyoruz tabi ki. Özellikle son 200 yıllık dünya ekonomisine bir göz attığımızda; ülkelerin sadece kendileri için en iyi olacağını düşündüğü korumacı politikaları yoğun bir şekilde uyguladıkları dönemlerin uzamasının, aslında bu politikaların kısa vadede uluslararası ticaret ve refah artışı için, uzun vadede ise kendi ekonomileri için pek de fayda getiren bir husus olmadığı karşımıza çıkıyor.

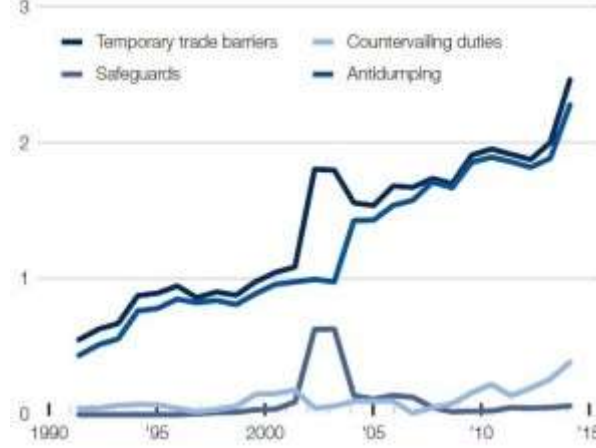
Adam Smith Mutlak Üstünlükler Teorisi'nde dış ticaretin ihracat ve ithalat bileşenlerinin her ikisiyle beraber ülke refahını artıran bir husus olduğunun altını çizmiştir. Serbest ticaretin doğduğu topraklar olarak kabul edilebilen İngiltere'de Smith'in de dâhil olduğu liberal akım dış ticaretin zenginlik ve refah için kilidi açan bir anahtar rolüne sahip olduğunu ifade ederken, İngiltere'de dahi zaman zaman kendisini farklı perspektifler ile gösteren korumacı politikalar yerel dinamiklerde sanayiye koruma görevini üstlenese de küresel dinamizmi sekteye uğrattığı da göz ardı edilemez. Özellikle dünya ekonomisinin son 200 yıllık dönemine baktığımızda, birbirini izleyen dönemler itibarıyla korumacı politikalar ya da dış ticarete korumacılık yaklaşımı farklı ülkelerde kendisi göstermiş; ancak daha sonra özellikle gelişmiş ekonomiler dış ticaret pastasından kesilen dilimleri elde etme konusunda hiç de çekingen davranmamışlardır [1].

Öte yandan, ülkelerin farklı dönemlerde uyguladıkları farklı dış ticaret politikaları bize ülkelerin hâlihazırda sahip oldukları yerel politika perspektifi hakkında da ipuçları vermektedir. Hiç şüphe yok ki, politikalar ve politika setleri yalnızca bir kesimin ürünü olamayacağı için dış ticaret politikaları da farklı kesimlerin bulunduğu ortak paydanın ve ülke dâhilinde uygulanan yerel politikaların bir göstergesi niteliğindedir.

Gourevitch (1977) dış ticaret politikalarını dört farklı perspektifin bir ürünü olarak ifade eder. Bu perspektiflerden ilki olan iktisadi çıkarlar bir ülkede yürütülecek liberal ya da korumacı politikalar ile hangi sektörlerin korumaya alınacağını belirlenmesine yardımcı olurken finansmanı farklı sektörler ve bu sektörlerdeki aktörler aracılığıyla sağlamayı amaçlamaktadır. İkinci olarak, politik açıklama etmeni uygulanan dış politikanın ve politika araçlarının veri bir anda belirli bir ülkedeki iktidar yapısının bir göstergesi olduğunu ifade eder. Perspektiflerden üçüncüsü olan iktisadi ideoloji ise genel bir akım olarak benimsenen fikirlerin politikaları belirlediğinin altını çizer. Geçmişte ticaretten faydalanan ülkelerin yerelde de serbest ticaret fikrini benimseyen ülkeler olduğunu ifade eden Gourevitch iktisadi ideolojiler ile oluşan kurumların da yerel politikalar üzerinde etkili olduğunu belirtmektedir. Perspektiflerden dördüncü ve sonuncusu olan uluslararası sistem ise dünyanın genel görünümün politikaların şekillenmesinde etkili rol oynayan unsurlardan birisi olduğunu ifade eder [2].

İşte tam da bu noktadan hareketle, küresel görünümde son dönemlerde görülen daha milliyetçi anlayışlar dış ticaret politikalarında da kendisini daha korumacı bir yapı olarak göstermektedir. Geçmiş dönemlerde sağ ile sol fikirlerin çatışmalarına sahne olan küresel politika bugün çoğunlukla sağ ile aşırı sağ akımların karşı karşıya gelmesine sahne olmaktadır. Emniyet, güvenlik, politik nedenler, ekonomik çıkarlar vb. birçok neden dolayısıyla ülkelerdeki korumacı politika eğilimleri artış göstermektedir.

Şekil 1: Ticaret Engelleri Yükselişte: Ticarete Konu Toplam Ürün Başına Düşen Ticaret Engelleri (Kaynak: Küresel Ticaretin Kolaylaştırılması Raporu 2016)

Özellikle son dönemlerde artan korumacı politikalar bir yanda dursun, ticaret güneşinin parlayan kısmıyla ısınılan zamanlar çok da geride değil. Literatürde ticaretteki artışın ülkelerin gelirleri ve refahları üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu ülkeler özelindeki veriler aracılığı ile kanıtlayan birçok çalışma mevcut olduğu gibi bunun yanında özellikle Asya Kaplanları olarak adlandırılan ülkelerin ihracata dayalı büyüme modelinin etkin şekilde kullanılması ile yüksek oranda büyüme performansına sahip oldukları bir gerçektir. Dış ticaretin ve özellikle ihracatın ekonomik gelişmeyi olumlu yönde etkilemesinin nedenlerinden başlıcası, ülkelerin dış ticaret açılmalarının rekabeti de beraberinde getirerek yeni üretim tekniklerini, yeni teknolojileri, ileri yönetim ve pazarlama bilgilerini, işgücünün gerektirdiği eğitim ve bilgi birikimini, araştırma geliştirme faaliyetlerinin etkinliğinin arması gibi birçok özelliği de artan dış ticaret etkinlikleri ile beraber gelmesidir. Dış ticaretin artmasıyla ülkeler ve firmalar arasındaki rekabetin de artması ve böylece üretimde verimliliğin yükselerek teknolojik yeniliklerin, etkin üretim ve yönetim tekniklerinin üretim süreçlerinde daha fazla yer almasının ve niteliği artan ihraç ürünleri ile beraber ekonomik gelişimin de artacağını değerlendirilmektedir [3].

Ülkemizde de özellikle 24 Ocak Kararları olarak da bilinen genel ekonomik ve dış ticaret yapımızı dönüştüren geniş kapsamlı ekonomi paketinin uygulamaya koyulması ile ülkemizin küresel ekonomiye entegrasyonu amaçlanmış ve büyük ölçüde başarılmıştır. Buna ek olarak, 1996 yılında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması ile beraber hem ürün kompozisyonumuzda hem de buna bağlı olarak üretim ve sanayi yapımızda gözle görülür değişimler gözlemlenmiştir.

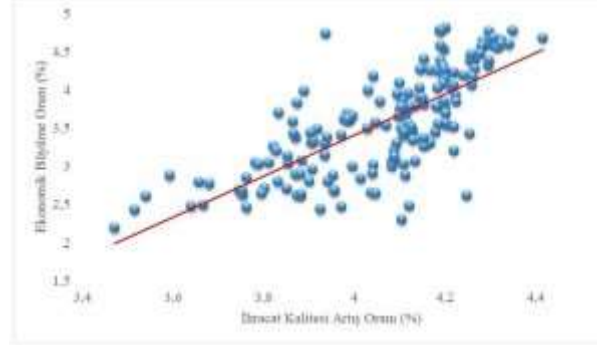
Şekil 2: 1980-2015 Döneminde Ülkemizde İhracat İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki (Kaynak: TÜİK)

Ticaretin kolaylaştırılması ile beraber giderek gelişen dış ticaret yapısı zaman içerisinde hem üreticilerin, hem ihracatçıların hem de dış ticareti ilişkisi içerisinde bulunan pazarların geçirdiği dönüşüm nedeniyle yapısal gelişimleri de beraberinde getirmektedir. Literatürde learning by doing olarak da nitelendirilen

olgu ile beraber ülkeler ihracat yapılarında giderek uzmanlaşmaya yer verirken ihracat sepetlerinde en çok yer alan malların da zaman içerisinde daha nitelikli mallar olması arzulanmaktadır. Hausmann vd. (2007) özellikle ihracat ürünlerinin niteliği ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişkinin varlığından söz etmektedir [4].

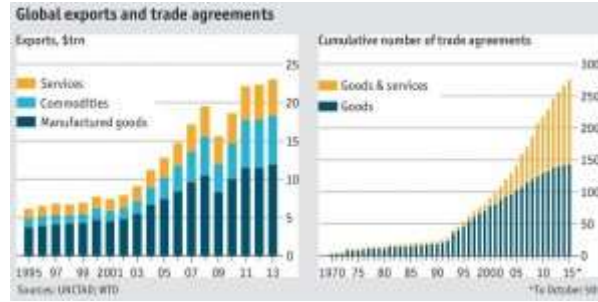
Şekil 3: Ülkelerin İhracat Kalitesi İle Ekonomik Büyüme Oranları Arasındaki İlişki (Kaynak: IMF, UN COMTRADE, OECD)

Hem ticaretin gelişiminin hem de ticaretin gelişmesiyle beraber ticaret yapısının daha nitelikli hale gelmesinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri dikkate alındığında ticaretin kolaylaştırılmasının da aslında ne denli önemli olduğunun altı bir kez daha rahatlıkla çizilebilmektedir. Dünya Ekonomik Forumu'ndan yapılan açıklamada, küresel ticaretin 2009 yılında yaşanan ekonomik krizin küresel gelir üzerindeki olumsuz etkilerinden kaynaklanan sıkıntılara rağmen hala küresel ekonomik gelişme ve iyileşme için en önemli dinamiklerden biri olarak konumlandığının altı çizilmektedir.

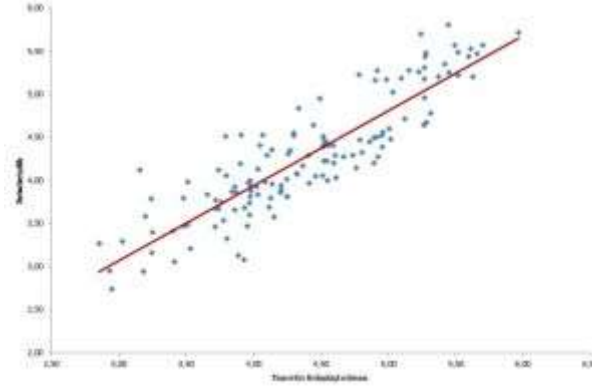
Bugün değişen dünya düzeninde yerel ve/veya küresel birçok sorun ile mücadele etmek ve etkin kararlar almak zorunda olan liderlerin karşısında bir de korumacı politikaları devreye sokarak yerel sanayiye etkin bir şekilde koruyabilmek ile uzun dönemler itibarıyla altın yumurtlayan tavuk olarak nitelendirilebilen serbest küresel ticaret arasındaki dengenin doğru olarak kurulmasının kararını vermek de bulunuyor.

Şekil 4: Son 20 Yılda Küresel İhracat ve Ticaret Anlaşmaları (Kaynak: Economist)

Dünya Ekonomik Forumu'nun her iki yılda bir kamuoyuyla paylaştığı Küresel Ticaretin Kolaylaştırılması Raporu'nun 2016 yılındaki sonuçlarına göre küresel ekonomilerde ticaretin kolaylaştırılması çalışmalarının başarıyla yürüten ülkelerin başında Singapur, Hollanda ve Hong Kong gelmektedir. Avrupa Birliği ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri'nde artan korumacı politika eğilimi ile beraber Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) ülkeleri daha açık bir yapıya bürünse de yine de ticaretin en kolay yapıldığı ülkeler sıralamasında tepede yer alan ülkelerin arasında Kuzey ve Batı Avrupa ülkelerinin çoğunluğu dikkat çekmektedir. Bu noktada, farklı iki dinamiğe sahip olan Singapur ve Hong Kong'a ayrı birer başlık açılması ve bu ülkelerin farklı çalışmalarda daha ayrıntılı olarak değerlendirilmesi önerilebilir. Ticaretin kolaylaştırılmasına yönelik politikaların etkin ve başarılı bir şekilde uygulandığı ülkeler, daha rekabetçi ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkelerin ticaretin kolaylaştırılması için attıkları her bir adım kendilerinin daha rekabetçi bir konuma ulaşabilmelerinin önünü açmaktadır. Ticaretin kolaylaştırılmasındaki her yüzde birlik iyileşme rekabetçilik gücünde de yüzde 0,87'lik bir iyileşmeyi beraberinde getiriyor.

Şekil 5: Ticaretin Kolaylaştırılması İle Rekabetçilik Arasındaki İlişki (Kaynak: Dünya Ekonomik Forumu)

Çalışmanın en başında da bahsettiğimiz gibi, ticaretin kolaylaştırılması gümrük kapılarının sonuna kadar açıldığı, emniyet ve güvenlik kaygılarının bir tarafa bırakıldığı ütopyik bir dünya olmaktan ziyade gümrük işlemlerinin daha etkin şekilde gerçekleştirildiği, kolaylaştırılmış gümrük uygulamaları, bürokratik engellerin azaltılması ve hatta kaldırılması, etkin güvenlik ve emniyet uygulamaları, doğru standardizasyon ile beraber maliyetlerin aşağıya çekilmesi ve öngörülebilirliğin artması avantajlarının kazanılması anlamına gelmektedir (Şüphesiz ticaretin kolaylaştırılması amacıyla yürürlüğe konulması gereken uygulamaların her biri farklı bir çalışmaya konu olacak nitelikte. Umarım yine bu satırlardan sizinle her bir uygulamanın derinliklerine inme imkanı bulabiliriz).

Bugün ülkelerin konteyner başına dış ticaret maliyetlerine bakıldığında, ticaretin kolaylaştırılması politikalarını etkili ve başarılı bir şekilde uygulamaya geçiren ülkelere hem ihracatta hem ithalatta dış ticaretin bu politikaları başarı ile hayata geçiremeyen ülkelere nazaran daha düşük düzeylerde seyrettiği rahatlıkla görülebilmektedir.

2016 kendisine birçok önemli olayı sığdırmayı başarmış olsa da 2000li yıllar gerçekten de ilginç ve incelemeye değer gelişmelerin yaşandığı bir dönem oluyor. Gelecek yıl bizleri nelerin beklediği bilinmez ancak küresel ticaretin üst üste beşinci yılda yüzde 3'ün altında büyüyeceği bu yıldan sonra da gerek ticaretin değer olarak gerekse de nitelik olarak daha yukarılara çekilerek eski günlerdeki gibi dünyayı ısıtan bir güneş gibi olmasına dönmek için gereken politikaları ve bu politikaların sonucundaki gelişmeleri yakından izliyoruz olacağız.

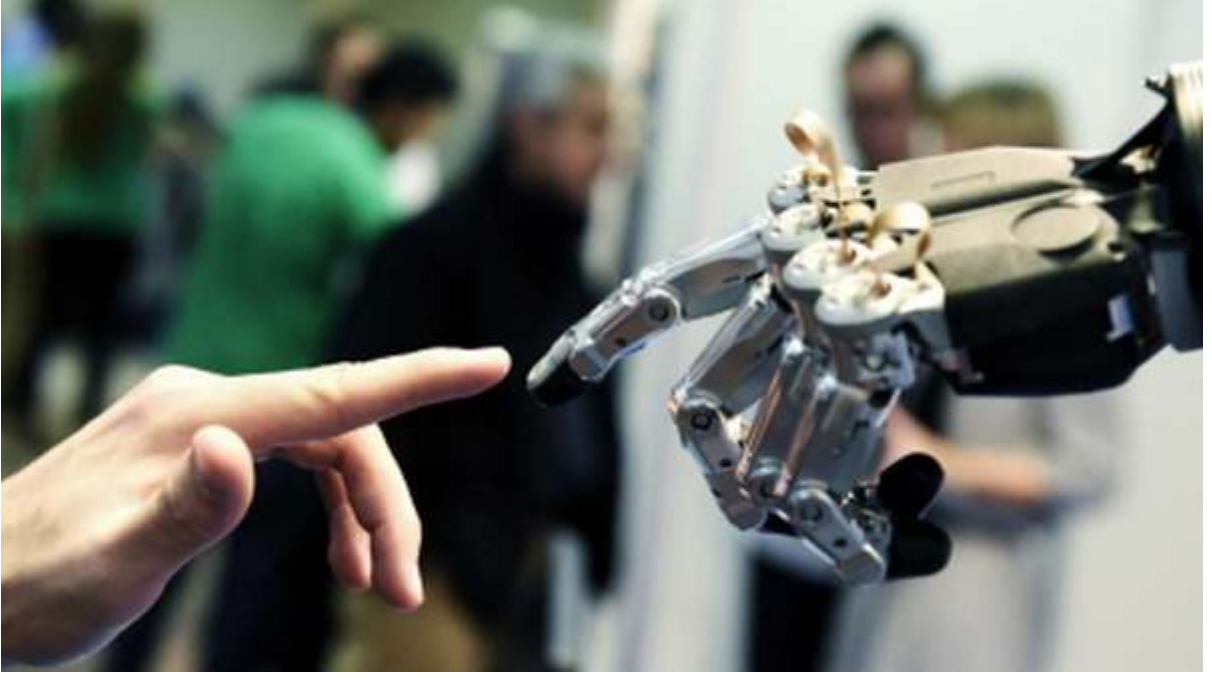
Büyük İktisadiyat ailesine şimdiden 'gerçekten' huzur dolu bir yıl diliyorum. Yeni yılın mutluluk, başarı ve sağlık ile beraber gelmesi dileğimle.

Kaynaklar

- [1] Chang, H. (2003). Kicking Away the Ladder: The "Real" History of Free Trade, FPIF Special Report.
- [2] Gourevitch, P. (1977). International Trade, Domestic Coalitions, and Liberty: Comparative Responses to the Crisis of 1873 – 1896, The Journal of Interdisciplinary History, VIII, 281-313.
- [3] Ağayev, S. (2011). İhracat ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 12 Geçiş Ekonomisi Örneğinde Panel Eştümlaşme ve Panel Nedensellik Analizleri, Ege Akademik Bakış, 11(2), 241-254.
- [4] Hausmann, R., Hwang, J., Rodrik D. (2007). What You Export Matters, Journal of Economic Growth, 12 (1), 1-25.

İlk Görsel: www.weforum.org

İşsizliğe mi Rahatlığa mı Giden Yol: Robotları Beklerken... – Serkan KİREMİT

“İşte makineleşmenin, serbest ticaretin ve her türden ilerlemenin günbegün yok ettiği işgücü, üretici işgücü değil, gereksiz hale gelen işgücüdür; amaçsız ve ürünsüz olan işgücü fazlasıdır.”
Frederic Bastiat, ‘Ekonomik Safsatalar’, s316.

Ekonomi mantığından anlamayan insanlar için bu günler kötü zamanlar; çünkü onlar için dünyaya yaklaşıp çarpmakta olan büyük bir göktaşı var.

Bu göktaşı: ROBOTLAR. Eyvah! işsiz kalacağız naraları atıyorlar. Muhafazakârlar üzgün, siyasi ve ekonomik olarak ellerindeki bütün okus pokus araçları yitip tükenmekte ve insan üzerindeki bütün ahlaki nutukları anlamsızlaşmak üzere hani insan bu dünyanın halifesiydi. Sosyalistler umutlu kapitalizm artık çözüm üretmiyor ve işsizlik artık her yanı sarıp sarmalayacak. Artık bizim zamanımız geldi, diyorlar. Kapitalizm kendi mezarını kazıyor. Robotlarla savaşıcağız onları kırıp dökeceğiz diyorlar. Gene sosyalistler yapıcı değil yıkıcı rolünde ve sadece geriye eski zamanlara ilkele dönüş diyorlar. Liberal-demokratlar daha da kötümser artık sistem çalışmıyor diyorlar. Robotlara ‘Bırakınız Yapsınlar, Bırakınız etsinler’ diyemeyiz, diyorlar. Bizde savaşıcağız diyorlar. Bütün Devletçiler toplandılar, bir araya geldiler.

Her yer yangın yeri. Robotlar geliyor. Ve dünya artık insanı kendi elleriyle tasfiye etme mekânına dönüştü. Ya robotları parçalayıp söküp atıp makine kırıncıları olacağız ya da toplu intihar edeceğiz, diyorlar.

Standart hikâyelerine göre: “İnsanlar hayatlarından memnundu. İnsanlar ilkel sistemlerinden mutluydular. Emekleriyle yaşıyorlardı. Değerliydi. Kendi tarlalarında, fabrikalarında, alış-veriş merkezlerinde, gökdelenlerinde ve atölyelerde yaşıyorlardı. Ne zaman ki Robotlar geldiler: ‘Robot devrimi bu mutlu insanların hayatları üzerine bir kara bulut gibi çöktü.’ Robotlar özerk ve emeği ile geçinen insanı tam anlamıyla köle yapmışlardı. Artık televizyonun önünde vakit öldürüyorlardı, can sıkıntısı azalmıştı. Cep telefonu ile arzu ettikleriyle konuşuyorlardı özlem ancak survivor programına sıkışmıştı. Facebook ta uzun zamandır bir araya gelmeyen insanları takip ediyorlardı, dedikodu ve içekapanık yaşam tarzları yerle bir olmuştu. Twitter denen ortamda ifade özgürlüğü artmış, yeni düşünceleri takip edip farklı fikirlere yelken açmışlardı. Artık bulaşık makinesi bulaşıklarımızı yıkıyordu, yorulmuyorduk. Uçakla dünyayı geziyor, mekânları

tüketiyorduk. Karnımız acıktığında ne ava çıkıyor ne de meyve topluyorduk artık tek bir telefonla eve yemek siparişi veriyorduk. Sonra Robotlar geliyordu. İyice rahatımız artıyor ve bu bizim emeğimize bir saldırıydı. Artık BOŞ-ZAMANIMIZA sıkışmış bir yaşam sürüyorduk. Toplumsal ve etik temellerimiz yerle bir olmak üzereydi. Bir şey yapmalıydık!"

Bu yukarıdaki anlatı tam bir trajikomiktir. Ama sanayi devrimi ve aydınlanma çağından beri dinlediğimiz bir masaldır. Bu masal hiç bitmedi ve bitmeyecek.

Traktör bulunduğunda çiftçilik ölecekti. Tarımsal emek yok olacaktı. Çıkrık makinesi keşfedildiğinde köleliğin artık bir anlamı kalmamıştı. Pamuk bitkisini toplamak için elleri yara bere olacak, güneşte kavrulacak kölelere değil, makinelere ihtiyaç vardı. Sonra köleler özgürleştikçe ve tarımda insanlar işsiz kaldıkça işgücü fazlası şehirlere aktı. Fabrikalar insanlara yuva oldu. Onlara kucak açtı. Ve fabrikalarda kazançlar günden güne arttı. İnsanların emekleri alın terleri kurumadan hemen ücret karşılığında tatminlerini sağlanıyordu. Oysaki eskiden tarımsal koşullara göre insan kazancını ancak mevsimsel acılara ve doğanın lütfüne göre ayarlayabiliyordu. Paralarını günlük değil mevsimsel alıyorlardı.

Elbette her ilerlemede ve değişen koşullarda bazı aksaklıklar olacaktı. Tarımda en fazla 6 ay çalışırsın (mevsimsel sıcaklığa göre) iş saatleri bellidir; güneş doğar ve güneş batar. Ama fabrikalarda iş öyle değildir. 12 ay çalışırsın ve saatler uzar. İnsanlık için bütün koşullar ilk zamanlarda büyük felaketler doğurmuştur. Ama ne olursa olsun artan nüfusu ve sabit kalan verimli toprakları düşününce **"MALTHUS KAPANINDAN"** kurtuluş yolu o yıllarda FABRİKALARDI.

"Malthus kapanı" yani sürekli geometrik şekilde artan nüfus ve aritmetik olarak sabit artan tarımsal geçimlik düzeyi artık insanları taşıyamayacak durumdaydı. Fabrikalar insanları feodal beylerden onların zulmünden kurtarıp en azından günlük kazançlarını kazanabilecekleri yerlerdi. Kadınlar evlerinden, mutfaklarından ayrılmışlardı. Çocuklar oyuncaklarından koparılmış olabiliyorlardı. Bunların hepsi doğrudur. Fakat fabrikalar onlara; lastik gibi etlerle dolu tencereler, kömürlü sobalar, sıcak ve ıslı odalar ile yırtıkta olsa kışlık ve yazlık kıyafetler sağlamışlardı. Boş-zamanlarında şehrin nimetlerini kullanmalarını ve en önemlisi sürekli artan nüfusu açlıktan-ölümden kurtarmıştır.

Asıl fabrikalar onlara bir gün tamamen özgür olabilecekleri günler vaat etmiştir. Feodal veya tarımsal sistem bunu asla onlara söyleyemezdi. Çünkü topraklar belli, sınıflar keskin ve kastlar geçişsizdi. Endüstriyel devrim eski zamanlar gibi belli sınıfa göre üretim yapmıyordu. Artık bütün tüketicilere yönelik kitlesel üretim içindeydi. Eskiden ticaret tamamen asiller ve zenginler içindi. Lüks tüketim tamamen onlar içindi. 19. ve 20.yy da sistem maliyetleri düşürdükçe düşürmekte ve lüks tüketim malları sokaktaki her vatandaş bulmaktaydı. Ama sistem 21. yüzyılda işlemekte zorluk çekiyor. Lüks tüketim malları standart bir hal aldı fakat sorun bunu sadece borçlanarak sağlıyorlar. Bu borç ise karşılıksız para basımı ile finanse ediliyor.

Bugün ROBOTLAR geliyor yaygarası doğrudur. Robotlar gelmek zorundadır. Çünkü endüstriyel devrim aynı tarımsal üretim gibi artık bu dünyayı, kirlettiklerimizi, nüfusu ve sistemi taşıyamamaktadır. Şehirler dolup taşmıştır. İşsizlik her geçen gün artmaktadır. Trafik keşmekeşinde yollarda insanlar harap olmaktadır. Çocuklara yatırım artmış ama buna mukabil niteliksiz işler diğer bütün nitelikli işlere nazaran oranı gerilememektedir.

İnsanın yaşam süresi uzamıştır. Kimse işini bırakmak istememektedir. Gençler işsizdir. Yaşlılar mevkilerini bırakmamaktadır. Politik olarak zorlama müdahalelerle emekli maaşlar ve bedava sağlık koşulları artık nüfusu tatmin etmemektedir.

Robotlar gelmek zorundadır. Çünkü hayat belli bir dönemden beri ucuzlamamaktadır. Zenginler (ahbap çavuş üretime dayanarak kârını koruyan kişiler) ve asiller (Devleti yöneten, hukuku yapan kişiler, bürokrasi, onların entelektüelleri, ideolojik papağanları olan gazetecileri ile) bu sistemde yani TEKELCİ DEVLET KAPİTALİZM'inde işleri yürütememektedir. Liberal demokrasilerde (Tekelci devlet kapitalizmde) artık halkın huzursuzluğunu ve çok emek harcamasına rağmen tatmin olamadıklarını bugün görmekteyiz.

Milliyetçiliğin ve mukaddesatçılığın yükselişi ve Liberal Demokrasinin gerilemesi bu durumu salt politik bir dille izah edemez. İnsanlar 2050 yılında dünya nüfusunun 11 milyar olacağını bilmektedir. İnsanlar eğitime çok para harcamaktadır. Ve karşılığını alamamaktadır. Çünkü nitelikli işler nüfus artışına göre oranı düşük kalmaktadır. Hizmet sektörü yani çoğunlukla niteliksiz işler kategorisi insan emek gücüne

dayalıdır. Eğitime harcanan para ile hizmet sektöründe kazanılan maaşlar birbirini karşılamamakta buna mukabil zarar göstermektedir.

Robotlar geliyor. Fakat robotlar istilacı bir tür değil ki; bize yardımcı olan verimli teknolojilerdir. Robotları istilacı uzaylılar gibi görüp bizi alt edecek bizim tarlalarımıza, işlerimize, evlerimize ve düzenimize sahip olacak şeyler değiller ki. Onlar bizim zihnimizin ürettiği eylemlerimizdir. Bizim aletlerimizdir. Tek fark bize külfet olan yoğun emeğimize dayanan işleri bize kolaylaştırmasıdır. Ama geçici tek kötülükleri yoğun emeğe dayanan işleri yapan kişilerin anlık olarak işsiz kalmasıdır, o kadar ve bir nokta.

Ancak “Malthus Kapanı”nı düşünürsek nüfus sürekli artmakta ve teknolojik olarak birkaç kişi işsiz kalacaktır ama yeni doğan ve arkadan gelen genç nüfus kurtulacaktır. Burada faydacı bir anlayış ortaya konmamalıdır. Daha çok herkes için bir ‘İYİLİK’ aranmalıdır. Örneğin; Telefon operatörleri, cep telefonun gelişmesine ayak uyduramamıştır. Birkaç kişi olan telefon operatörleri işsiz kalmıştır fakat herkes telefon teknolojisinin gelişiminden yararlanmıştır. İnsanlar uzun kuyruklarda saatlerce telefon postanelerinde bir alo demek için beklemekten saniyelerle ölçülen hızlarda görüşmelere geçmiştir. Bu uzun dönemde herkes için yani herkes olan ‘TÜKETİCİLER’ için faydalı, verimli bir gelişmedir.

Neden hep felaket haberlerin yerine mutluluk vaat eden haberleri kaçırıyoruz. Mesela araba kullanamayanlar için müjdeli haberler var. Artık arabaları kimse kullanamayacak. Araba satın aldığımızda yanında şoför de hediye edecekler. Bu şoför elbette bir insan değil, robot olacak. Robotlar arabaları sürecektir; kişi, nereye gitmek istiyorsa ona göre kodları girecek: yeri, zamanı ayarlayacak ve yola çıkacak. Robotların kullandığı arabalar sayesinde trafikte geçirdiğimiz gereksiz zamanlar, sıkıntılarımız ve sıkılmalarımız tarihe karışacak. Bugün en büyük ölüm riski kesinlikle trafik kazalarında yaşanıyor. Bunlar son bulacak. Bu büyük bir gelişme olacak.

Unutulmamalıdır ki; İnsan çalışmaya programlı ya da Para ekonomisine dayalı bir tür değildir. İnsan oksijensiz bir ortam da yaşayamaz ama paranın olmadığı bir dağda yapayalnız yaşayabilir. Bunu gözden kaçırıyoruz. O yüzden ROBOTLAR GELDİĞİNDEN “HOMO ECONOMICUS” saçma bir abartı kavram olacak. Onun yerine HOMO AGENT daha uygun bir kavram insan türü için... Şöyle ki ‘İnsan’ genel anlamda; *“amaçlarına ulaşmak için nasıl hareket etmesini tercih eden insan türüdür.”*

İnsan robotları kullanarak tamamen çalışmayı sadece kodlama, programlama ve otomasyona yönlendirebilir. Bütün ağır, bedensel ve kirli işleri robotlar yapabilir. İş gücümüz yok olacak anlamına gelmez bu sadece teknik olarak şekil değiştirir. Evrimsel gelişimimizdeki karşılıklı yardımlaşmacı özümüz yani işbölümü gücümüz nasıl önce takas ekonomisinden para ekonomisine oradan belki de sadece kodlama ekonomisine sığrayabiliriz. Bu mümkün gözüküyor.

İnsanların robotofobi (Robotlardan korkma durumu) hali tamamen yanlış sanrılara dayanan bir hastalık. Çünkü tek bir gerçek var ki; kıtlık durumu hiçbir zaman son bulmayacak. İnsanların hayalleri ve arzuları sınırsız ama enerjimiz sınırlı. Tekrar eski günlerimize dönmek için Robotların fişini çekmek yeterli aslında... Jonathan Newman bu konuyu Say Yasasına dayanarak açıklıyor, ‘Why Robots Won’t Cause Mass Unemployment’ adlı makalesinde:

“Bu korku üç nedenden ötürü mantıksızdır. Her şeyden önce, bu açgözlü kapitalistler, büyük bir tüketici kitlesi olmadan ürünlerini satın almak için tüketicilerin bütün paralarını nasıl alabilirler? Otomasyon yüzünden insanların çoğunluğu gelir elde edemezse, o zaman insanların çoğunluğu açgözlü kapitalistlerin ceplerini doldurmakta yardımcı olamayacaktır.

İkincisi, her zaman iş olacak çünkü kıtlık daima olacak. İnsanın istekleri sınırsız, çeşitlidir ve sürekli değişen, ancak arzularımızı tatmin etmek için ihtiyaç duyduğumuz kaynaklar sınırlıdır. Herhangi bir malın üretilmesi emek ve girişimcilik gerektirir, bu nedenle insanlar asla asla gereksiz hale gelmeyecektir.

Son olarak, Say Yasası, bir malın üretiminde teknolojik ilerleme sonrasında diğer tüm malların üretilmesinin kârlılığının artacağını ima eder. Gerçek olan ücretler artıyor çünkü aç gözlü robot kullanan kapitalistler artık diğer tüm mallar için artan taleplere sahiptir.”

Robotlar bize kesinlikle müjdeler veriyor:

- 1-) Kirli ve pis işler için artık insanları kullanmayacağız.
- 2-) Teknoloji ilerlediği için maliyetler düşecek
- 3-) Sermayenin marjinal maliyeti artacak ve fiyatlar düşecek
- 4-) Para ekonomisine dayalı kast sistemi sarsılacak
- 5-) İnsan kendisine daha fazla zaman ayıracak ve boş zamanımızın oranı artacaktır. Bu durum sanatsal yaratıcılığımız artırıp kültürümüzü daha fazla barışçıl hale getirecektir.

Homo agent tür, evrim sürecinde yeni bir işbölümü sistemiyle karşı karşıya artık ilişkilerimizdeki o maliyetli bedensel mücadelemiz yerine Robotları koymak üzereyiz. Bu net olarak barışın, adaletin, özgürlüğün artacağını ve zorlamanın, köleliğin ve açlığın azalacağını işaretidir.

Sadece belli meslekleri kaybedeceğiz. Kazanacaklarımız ise yeni değerler üreten dünyalar ve yeni mesleklerdir. Sizce?

Ölümden Önce Hayat Var mı? Zamanı ve Güzelliği Anlama Çabaları – Abdullah Onur AKTAŞ

Hayatta hiçbir şey sabit kalmaz. Her şey değişir. Ve bu basit gerçek bizlere -genelde- korkunç gelir. Günler gelip geçerken her şeyin değişiyor oluşuna isyan eder, kalıcı bir şeylere tutunmaya çalışırız. Akan hayatla uyuşmayan “sabit” gerçeklikler yaratır, sonra da onlara sıkı sıkı yapışırız. Peki, tersi mümkün değil midir? Yani, hayatın değişimleri ve akış ile dost olmak mümkün değil midir?

Yaşadığımız çağın aurası sahiplenmenin, ele geçirmenin, kârın, elde etmenin doğru olduğunu söylüyor olabilir; fakat hayatın gerçekliği basittir: “Hiçbir şeyi tutamazsın/sahip olamazsın.” Vakit, kesinlikle nakit değildir. İstedığınız parayı verin, geçen zamanı geri getiremezsiniz. Dolayısıyla gerçekliği olan -her ne kadar uçucu da olsa- değişim ve akış iken, nakit sadece bir inançtır (Bir şeylere sahip olunabileceği inancı). Bu inanç hem hırsın ve bencilliğin kaynağıdır hem de hırs ve bencillik yaratır. Sahiplenebilmeye yönelik inanç ile sadece eşyaya değil sevgilimize, kocamıza, karımıza, çocuğumuza, ev hayvanımıza, arkadaşımıza, inançlarımıza, doğaya yaklaşıyor olabiliriz. Fakat bu yaklaşım sıkıntı yaratır. Birkaç örnek vermek gerekirse: Çocuk sahibi olunmaz, onları tutamayız ve zamanı gelince evden ayrılırlar. Eğer çocuklarımıza sahip olduğumuza inanırsak kendi korkularımızın hapisanesine onları koymuş olur ve “sevgimizle” onlara işkence yapmış oluruz (“ben seni bu kadar severken sen nasıl olur da kendine ait bir hayat talep edersin”); Eşimize/sevgilimize sahip değilizdir. O, bizim mülkümüz değildir ve ona hükmedemeyiz. Hayatın dönüşümleri ile barışık olgun sevgi, ötekinin farklılığına, mesafesine ve kendiliğindenliğine saygıyı barındırır. Oysa, sahiplenme temelli “aşk” (!) –ki ne yazık ki televizyonlarda, dizilerde, filmlerde idealize edilip durulan da bu patolojik duygu (“Sensiz ben bir hiçim” “Ya benimsin ya toprağın” “Benim olacaksın” vs...)- kontrol etme, hükmetme çabası içerisinde korku ve kendi değerinden emin olmama temelli bir işkence aracıdır; Cinsel ilişki bir tür kâr veya iktidar alanı değil, sevgi ve mutluluk alanıdır; Ev hayvanı sahiplenemeyiz, onlarla arkadaşlık kurabiliriz vs.

Örnekleri çoğaltmak elbette mümkün fakat şu kadarını söyleyebiliriz ki sahiplenme çabaları, değişimi reddetme anlamına geldiği için korku temellidir. Sahip olmak nihai anlamda imkansızdır ve kontrol fantezisidir. Fakat hayatın akışının kabulü mümkündür ve bu, yaşamın her anının biricikliğini fark eden bir sevgi bilincidir (elbette sevgi hüznün de barındırır).

***

Çağın ruhu bizlere “tut, sahip ol” derken, hayatın akışı “hiçbir şeyi tutamazsın” diyor. İlki bizlere kârdan, fiyattan, ele geçirmekten, iş bitirici olmaktan bahsederken, diğeri kıymetten ve anlamdan bahsediyor.

İlki gerginlik yaratıyor; diğeri ise hafiflik ve hatta neşe. İlki korku içinde öfkeli insanın konumu; diğeri ise şakayı ve oyunu sevenin.

“Zaman”la kurduğumuz ilişkiyi parayla kurduğumuz ilişki gibi sanıyor olabiliriz. Örneğin zamanı “harcadığımızı” ya da zamanı “değerlendirdiğimizi” ya da zamanı “çoğalttığımızı” söylesek de aslında zaman konusunda hiçbir hükmümüz yok. Zamana hiçbir şey yapamayız; ancak onunla barışırsız. Biz istediğimiz kadar bir şeylere sahip olma çabaları içerisinde zamanı “değerlendirdiğimizi” veya “harcadığımızı” düşünürsek düşünelim zaman sadece akar. Tutma çabası zamana işlemez (Tüm bu söylenenlerden insanlar mülk edinmesin demiyorum. Bu yazıda yapmaya çalıştığım mülkün ve neleri mülk olarak gördüğümüzün anlamını tartışmak).

Sormadan edemiyorum: rüzgârda sallanan başaklara, güneşin batışına, sevgilinin gülümsemesine, göğün maviliğine, baharın gelişine, yılların geçişine, soğuk havada içilen çayın üzerindeki buhara, kedinin kıvrılıp uyumasına, bir çocuğun kahkahasına sahip olunabilir mi?

Hayatla ve kendiyle barışık bir şekilde fiyata ve kâra değil, kıymete odaklanmış bir hayat ve böylesi bir hayatta yer bulan şakanın, oyunun, dansın, kahkahanın, neşenin, var olan çağın ruhuna bir tür gündelik ve bireysel (ve hatta kitlesel) kafa tutuş olduğuna inanıyorum. Mutsuzluk, daha fazla mutsuzlukla bitmez. Pasif, şikâyetçi, kendi imajına odaklanmış tüketicilikten çıkıp, kıymet ve anlam için çabalamak mutluluk yaratır.

Antik Yunan’ın net olarak ifade ettiği bilgelik hala geçerlidir: “Mutluluk ahlaktır ve mutlu olan ahlaklıdır.

İlk Görsel: *Salvador Dali – Melting Watch Meaning*

Tabii “eğitim politikası” dediğimiz fazlasıyla geniş bir kavram: PISA sonuçlarından tutun da “Finlandiya müfredat denen şeyi kaldırmış ağbı”ye kadar uzanan bir spektrumdan bahsediyoruz. Bense tabii bu spektrumun anca ufak bir kısmı hakkında ahkâm kesecek cesareti kendimde bulacağım. O da bilhassa Amerika Birleşik Devletleri’nde son yıllarda sıkça tartışılan bir eğitim inovasyonu olan “Sözleşmeli Okul” denen naneler hakkında olacak.* Bu konuya eğilmek istememin bir numaralı sebebi ise, söz konusu tartışmanın aslında sadece Amerika Birleşik Devletleri’nin değil, dünyadaki pek çok ülkenin eğitim politikası hususundaki endişelerini ortaya döken bir tartışma zemini sahibi olduğunu düşünmem. Daha somut konuşmam gerekirse, ABD’deki Sözleşmeli Okul tartışması, tartışmadaki tarafların (i) eğitimin bireysel değerine mi yoksa toplumsal değerine mi daha çok ağırlık verdiklerine, (ii) eğitimin eşitleyici işlevine ne denli değer biçtiklerine, (iii) eğitim politikasının ne denli paternalistik olması gerektiğini düşündüklerine dair duruşlarını netleştirmelerini gerektiriyor. Bu sebepten ötürü Sözleşmeli Okul tartışmasının basit bir “üç beş okul daha açıp çeşitlilik yaratalım mı?” münazarasından daha çok anlam teşkil ettiğini düşünüyorum. (Gerçi çeşitlilik tartışması da yukarıda değindiğim eksenler hakkında iyi kötü birer duruş koymayı gerektiriyor. Dolayısıyla o da değerli. Bence sen de haklısın.) Yazının geri kalanı hususunda yeteri kadar spoiler verdimsem haydi başlayalım.

www.iktisadiyat.com/iktisadiyat-dergi/

60'lar-70'ler: Bütünleştirme mi, Mahalli İdare mi?

60'ları hangimiz sevmedik çılgınlar gibi?

1960'ların ikinci yarısında ABD toplumuna damga vuran iki büyük gelişme var: birisi Yurttaşlık Hakları Hareketi (Civil Rights Movement), diğeri ise Vietnam Savaşı (ve savaşa verilen tepki). Tabii bu iki gelişme de birbiriyle son derece ilintili. Meseleye yüzeysel bir şekilde bakacak olursak, Yurttaşlık Hakları Hareketi'ni çekip çeviren siyahi Amerikalılarla savaş karşıtı hareketin lokomotifini oluşturan Amerikan solu arasında bir koalisyonun 1960'lar ABD'sine yön verdiğini söylemek mümkün. Öte yandan söz konusu koalisyon da dikensiz gül bahçesi değil, zira kendi içerisinde sonsuz sayıda fraksiyona ayrılan toplumsal hareketlerden söz ediyoruz. Sözgelimi 1960'lardaki siyahi hareketin ne denli barışçıl-ne denli protest olması gerektiğine dair siyahlar da kendi içerisinde anlaşabilmiş değil (biz bu anlaşmazlığa halk arasında "Martin Luther King vs. Malcolm X" diyoruz ama tabii temelinde kuşak çatışmasından tutun da kuzey orijinli siyah-güney orijinli siyah ayrımına gelene kadar pek çok toplumsal neden var, bu nedenlerin hepsine burada değinebilme fırsatım da yok).** Durum böyle olunca bahsettiğim koalisyonda da yer yer kırılmalar gözleniyor. Eğitim politikası özelinde bu kırılmanın yaşandığı asıl eksen ise, ara başlıkta değindiğim "eğitim politikasında bütünleştirmeye (desegregation) mi yoksa mahalli idareye (community control) mi ağırlık verelim?" meselesi.

Bu tartışmanın bütünleştiricilikten yana olan tarafı, yukarıda değindiğim sol koalisyonun daha uzlaşmacı (Martin Luther King'e yaklaşan) kanadı. Söz konusu kanat, ABD'nin eğitim sisteminin yeteri kadar birleştirici olmadığından dem vuruyor ve bu sorunu çözmenin, gerekirse zor kullanarak siyah ve beyaz çocukların aynı okullarda okutulmasından geçtiğini düşünüyorlar.*** Mahalli idareden yana olanlar ise, sol koalisyonun daha radikal (Malcolm X'e yaklaşan) kanadı. Bu kanadın düşüncesine göre ABD eğitim sisteminin temel sorunu, siyah öğrencilere beyazlar tarafından belirlenmiş bir müfredatı dayatarak onları sindirmesi ve asimile etmesi. Dolayısıyla bu kanada göre çözüm, siyahi öğrencilerin ağırlıkta olduğu okulların idaresinin siyahlara bırakılmasından geçiyor. Bu kanadın pratikteki önerisi, okullara daha fazla özerklik sağlanması (okulların merkezden değil de oluşturulan mahalli idare kurulları tarafından idare edilmesi, bu kurulların okulların müfredatını belirlemekten tutun da öğretmen sözleşmelerini gözden geçirmeye varan haklar sahibi olması diyerek özetleyebiliriz). Çıkış noktaları aynı olsa da teşhisleri ve tedavi yöntemleri son derece farklı olan bu iki kanat arasındaki gerilimin açığa çıktığı en net örneklerden birisi, 1968'de New York'taki öğretmen grevi. [1] Mahalli idare yanlılarının sahip olduğu en önemli siyasi zaferlerden biri, New York'taki siyah ağırlıklı Brownsville mahallesindeki okullarının idaresinin mahalli bir kurula bırakılması. Gelgelelim oluşturulan kurul hâli hazırda görev alan öğretmenlerin çalışma koşullarını etkileyecek reformlar getirince gerilim tırmanıyor ve "ılımlı sol" diyebileceğimiz sendikanın (UFT) geniş çaplı greviyle okulların 36 gün boyunca kapalı kalmasına kadar giden bir süreç başlıyor. (Bu hususta Dana Goldstein'in, ABD'deki öğretmen sendikalarının siyasi yolculuğunu derinlemesine anlatan "Teacher Wars" [2] isimli bir kitabı var, ilgilenenlere tavsiye edilir.)

Bu tartışmada günün sonunda illa ki bir galip belirlemek gerekirse, bütünleştiricilikten yana tarafın 1970'lerde öne geçtiğini iddia edebiliriz. Amerikan Anayasa Mahkemesi'nin ve federal yönetimin de bütünleştiricilikten yana tavır koyması, "siyahları ve beyazları gerekirse zorla aynı okulda okutmak" yönünde pek çok mahkeme kararının ortaya çıkması ve uygulanmasıyla sonuçlanıyor. Netice itibarıyla ABD eğitim sisteminin 1970'li yılları, siyahi öğrencilerin otobüslere bindirilip şehrin diğer ucundaki okullara gönderilmesi ve bu durumun yarattığı sosyal gerilimlerle geçiyor. (Bu sosyal gerilimlerin detaylı ve sürükleyici şekilde anlatıldığı "Common Ground" [3] isimli bir kitap var, feci derecede tavsiye edilir.) Bu yazdığım son paragrafın yanıltıcı olması ihtimali beni ürküttüğünden kısa bir parantez açmak istiyorum: şahsi olarak bu "zorla entegrasyon" fikrine mutlak olarak karşı değilim. Yalnızca günümüz ABD'sindeki genel kaniya göre bunun çok popüler bir politika olmadığını ifade etmek istedim.

“The Soiling of Old Glory” (1976), 70’ler ABD’sinin siyasi gerilimlerinin tek karede özeti olan Pulitzer kazanmış bir fotoğraf.

80’ler-90’lar: Hadi Gelin Azıcık Piyasa Yapalım

80’ler! Disko, Madonna, Michael Jackson! Friedman, Becker, Reagan, Thatcher! İnsanoğlu tarihindeki en büyük moda katliamına tanık olduğumuz bu yıllar, Reagan-Thatcher ikilisinin de bastırmasıyla gerçekleşen “neoliberal dönüşüm”le hafızalara kazınıyor. Devlet eliyle gerçekleştirilen her şeyden ölesiye tiksinen, mümkün ne varsa piyasaya bırakılmasını savunan bu akımdan tabii ki eğitim politikası da nasibini alıyor. Neoliberalizmin adeta kutsal kitabı olan “Capitalism and Freedom”a [4] dönüp bir kez daha bakanlar, Friedman’ın “ne kadar devlet okulu varsa kapatalım, onlara harcayacağımız parayı ailelere eğitim desteği olarak verelim, aileler de bu destekle çocuklarını istediği özel okulda okutsun” önerisini fark edince adeta kendilerinden geçiyor. Bütün bunlara bir de Reagan yönetiminin kurduğu komisyonun 1983’te yayınladığı “A Nation at Risk” [5] isimli rapor eklenince iş iyice içinden çıkılmaz hâle geliyor. “A Nation at Risk”, ABD eğitim sisteminin uzun süredir uluslararası düzeyde rekabetçi öğrenciler yaratamadığına dair bulgular ortaya koyuyor ve “rekabetçilik” denince akan sular duran Amerikan toplumunda “acilen bir şeyler yapmamız lazım” algısını güçlendiriyor. Gelgelelim neoliberalizmin standart reçetesi olan işi piyasalara bırakma tavsiyesi, hiçbir zaman eğitimde bir devlet politikası olacak popülerliğe de ulaşamıyor. Zannımca iyi de oluyor, zira iktisat eğitiminde adını sıklıkla duyduğumuz piyasa aksaklığı kategorilerinden (dışsallıklar, bilgi asimetrisi vs.) aklınıza gelen her şey eğitim piyasası özelinde mevcut. Yine de tahminimce eğitimi piyasalara bırakma fikrinin yeterli popüleriteye ulaşmamasının asıl sebebi, piyasacılığın asıl dayanaklarından olan “batacak olan şirket batır, zaten batma eşiğine gelecek şirketin piyasadan silinmesi de toplumsal refah bakımından hayırlıdır” düsturunun eğitim politikası özelinde hazmetmesi iyice zor bir hâl alması. Tek suçları yeteri kadar gözde bir okulu tercih etmemeleri olan yüzlerce çocuğa sene ortasında “hadi sizin okul da battı, gidin başka okul bakın” deme fikrini, takdir edersiniz ki neoliberal vicdan dahi kaldırmıyor.

Bütün bu gelişmeler ışığında 80’li ve 90’lı yıllar, ABD toplumunun eğitim politikasında bir an önce köklü bir reform yapılması gerektiğine yürekten inandığı, ama yine de yapılacak reformun ne olduğuna bir türlü karar veremediği bir nevi “endişe yılları” olarak tarihe kazınıyor. Sonuç itibarıyla Reagan’ın atadığı hâkimlerle siyasi duruşu da değişen Amerikan Anayasa Mahkemesi’nin 1970’lerin eğitim politikalarını geri çevirmesi, bu yılların en önemli somut dönüşümü olarak hafızalara kazınıyor. Siyasal düzeydeki paradigma kaymasının akademik camiaya yansımalarının fitili ise, siyaset bilimciler John Chubb ve Terry Moe’nin 1991’de yayınladığı “Politics, Markets and America’s Schools” [6] isimli kitapla ateşleniyor. Söz konusu kitapta Chubb ve Moe, bürokrasiyle kontrol edilen bir okulun neden asla arzu edilen seviyeye ulaşamayacağı hususunda dikkate değer bir anlatı sunuyor ve okulların ne denli özerkliğe sahip olması gerektiği hususunda bir çerçeve öneriyorlar. Burada benim değinmek istediğim nokta, Chubb ve Moe’nun kitabının son derece partizan bir dille ve belli ki bir siyasi ajanda dâhilinde yazılmış olması. Yine de (her ne kadar kitabın ampirik kısmını çok sıkıntılı bulsam da) burada dile getirilen fikirlerin üzerinde hayli düşünülmüş ve ciddiye alınması gereken fikirler olduğuna inanıyorum. Özetle Chubb ve Moe, bürokratik kontrol sisteminin okulları siyasi olarak kontrol altında tutma amacı güderek okulların tüm esnekliğini yitirmelerine sebep olduğunu, bu sebepten de eğitim sisteminde yapılması gereken asıl reformun okullara daha çok özerklik vermekten geçtiğini iddia ediyorlar. Fark edeceğimiz üzere burada Chubb ve Moe’nun önerdiği reçete, 60’lardaki mahalli kontrol hareketinin reçetesiyle ciddi benzerlikler taşıyor. İşin enteresan tarafı ise, söz konusu önerinin siyasi yelpazenin birbirine son derece uzak iki

ucundan geliyor olması. Dolayısıyla 1990'lara gelindiğinde okullara daha çok özerklik verilmesi hususunda beklenmedik bir koalisyon görüldüğünü söylemek mümkün.

2000'li yıllara gelene kadar söz konusu koalisyonun cevap veremediği soru ise, söz konusu özerklik üzerinde denetimin nasıl kurulacağıydı. Yukarıda değindiğim gibi iyi kötü herkes, okullar üzerine “batan batsın” gibi bir kontrol mekanizması getirmenin tehlikeleri üzerinde hemfikir di ama alternatif denetim mekanizmasının ne olduğu üzerine çok da fazla fikir yoktu. Okullara özerklik verilsin, her okul kendi istediği stratejiyi denesin, beklenen performansı gösteremeyen okullara yeni yönetim atansın, bu okullar daha da değişik stratejiler denesin, buraya kadar herkes tamam. İyi de, “beklenen performansı gösterememe” kıstasını nasıl koyacağız? Merkezden müfettiş yollayıp baktırsan onun adına bürokrasi deniyor, o iş neoliberallere uymuyor. “Kâr edemeyen okullar el değıştirsın” desen, bu kez mahalli yönetimler bir okulun performansının maddi kârı ölçülmesinin tehlikelerinden dem vuracak. Uzun lafın kıtası, özerk okul koalisyonunun objektif-ölçülebilir-karşılaştırılabilir ama para olmayan bir performans kıstasına ihtiyacı vardı. O eksik de 2000'li yıllarda tamamlandı.

2000'ler: Çocukları Yarış Atı Gibi Koşturuyorlar...

ABD toplumu, 2000'li yıllara George W. Bush yönetiminin dev eğitim reformu paketi olan “No Child Left Behind” [7] ile giriş yaptı. Çok kısa şekilde özetlemek gerekirse “No Child Left Behind”, her okulda ve her konuda öğrencilere standardize edilmiş testler yapmayı, okulların ve öğretmenlerin performansının bu testlere göre ölçülmesini ve ödöl/ceza sistemlerinin bu kıstaslara göre yapılmasını öngörüyordu. Üzerinden 15 yıl geçtikten sonra üzerinde herkesin mutabık kaldığı konu şu ki, “No Child Left Behind” işe yaramadı. Bunun pek çok sebebi var ama konudan sapmamak adına bu sebeplere değinmeyeceğim şu anda. “No Child Left Behind”ın ABD toplumuna getirisi ise, her konuda sıklıkla çoktan seçmeli test çözmeyi kendine adet edinmiş mini mini birler çalışan ikiler oldu. (Bakınız bu bizde yıllardır var, sırf bu dahi ABD'den ne denli ileride olduğumuzun göstergesidir. Evet.)

No Child Left Behind (Temsili)

Şaka yapıyorum, öyle getiri olmaz tabii. Öte yandan “No Child Left Behind”ın günümüze uzanan iki önemli etkisi oldu. Birincisi, bilhassa çalışma iktisadı üzerine çalışan akademisyenlere istemedikleri kadar veri sağladı. [8] Ülkenin her tarafında aynı anda yapılan, aynı çocukları yıllardır takip eden, standardize edilmiş, karşılaştırılabilir test skorları. Sırf şunu duyunca heyecandan uykuları kaçacak yüzlerce akademisyen tanıyorum. Nitekim kaçtı da, son on beş yılda etraf “test skoru üzerinden öğretmenin katkısını, okulun katkısını en doğru nasıl ölçeriz?”li makaleyle doldu. İkinci katkısı ise, evet doğru tahmin ettiniz, yukarıda bahsettiğim özerklik koalisyonuna ihtiyacı olan şeyi verdi: objektif-ölçülebilir-karşılaştırılabilir ama para olmayan bir performans kıstası. Bu noktada değinmek istediğim şu: “No Child Left Behind”ın asıl motivasyonlarından birisi okullardaki özerkliği arttırmak değil, tam tersine merkezi yönetimin okullar üzerinde daha fazla baskı kurabilmesi için ellerine materyal sağlamaktı. Aradan geçen on beş yıldan sonra ise işin motivasyon tarafı başarıya ulaşmadı, ulaşmadığı gibi ortak noktası merkezi denetimden tiksirmek olan bir koalisyonun eline en çok ihtiyaç duydukları şeyi bıraktı.

Bu noktadan sonra, oluşumu elli yıl sürmüş bu koalisyon kendi reçetesini sunmaya nihayet hazır di. Kısaca özetlemek gerekirse:

“Okullara daha çok özerklik verelim. Her okul kendi müfredatını, okul saatlerini, öğrenci sayısını, öğretmenlerle sözleşmesini belirlemekle mükellef olsun. Çeşitlilik artsın, daha önce denenmemiş eğitim stratejileri denensin. Gelgelelim bu okulları özel okul haline de getirmeyelim, zira işi piyasaya bırakmaya kalkarsak o zaman okulların performansını kazandıkları para üzerinden ölçmeye çalışacaklar ki bu tehlikeli. O hâlde biz de bu okulların performansını standardize edilmiş testler üzerinden ölçelim. Yani test skorları yüksek olduğu sürece biz bu okullara karışmayacağız, düşmeye başlarsa ise müdahale edeceğiz. Kısacası bu okullar özerk olsun, ama hâlâ bir yandan devlet okulu olmaya devam etsinler: fonları kâr üzerinden değil vergilendirme üzerinden gelsin. Özel bir statüsü olsun yani bu okulların, sözleşmeye tabi olsunlar.”

Ve işte dostlarım, sözleşmeli okul denen şey tam olarak da böyle doğdu. (Hobaaaa, dramatik final.)

Sözleşmeli Okullar: Şimdi Neredeyiz?

2017 yılına geldiğimizde sözleşmeli okullar, ABD’de en çok tartışılan eğitim inovasyonları arasında yer alıyor. Sözleşmeli okulların sayısı hızla artsa ve popüleritesi yüksek olsa da hâlâ tartışmalı bir konu. Sözgelimi 2016 Kasımında başkanlık seçimiyle eşzamanlı olarak Massachusetts’teki sözleşmeli okul sınırının yükseltilip yükseltilmemesi hususunda bir referanduma gidildi ve az farkla da olsa “Hayır” oyu çıktı. Zannımca toplumun sözleşmeli okullara şüpheyile bakışında, kısmen de olsa, yukarıda değindiğim beklenmedik koalisyonun kırılma noktasının payı da var. Bunun da ötesinde, tarihsel bağlamda bu koalisyonun ortaya çıkışını değerlendirdiğimiz zaman, sözleşmeli okullara sıcak bakıp bakmadığımızı keşfedebilmek için bazı hususlardaki tutumumuzu netleştirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Söz konusu hususlardan bazılarını aşağıda sıralıyorum, ama tabii ki gerçek liste bundan çok daha uzun.

1. Sözleşmeli okulların ortaya çıkışına katkıda bulunan koalisyonun her iki ayağı da esasında “herkese uyan bir müfredat” fikrine karşıtıktan hareket ediyorlar. Öyle ki, onlara göre her komünitenin kendine göre bir okul modeline ihtiyacı var ve her komünite kendi ihtiyacı olan okul modeline kendisi karar vermeli. (Tabii neoliberaler hem kendilerini hem de piyasa ekonomisini “değer yargılarından arınmış” gördükleri için, mahalli idare yanlıları ise merkezi bir idarede kendi değer yargıları kabul görmediği için yapıyorlar bunu, ama vardıkları noktalar aynı.) Bunun yolu ise okulların özerkliğini arttırmaktan geçiyor, zira o zaman okullar merkezi yönetim tarafından kendilerine biçilen gömlektan kurtulup kendilerini yerel şartlara göre şekillendirebilecekler. Günümüzde ABD’de görülen sözleşmeli okullar da bu fikre sahip hatırı sayılır sayıda vatandaş olduğunu gösteriyor. Araştırmalara göre sözleşmeli okullar, devlet okullarıyla eşit nispette düşük gelir grubundan/özel ihtiyaç sahibi öğrencilere hizmet veriyor, ve en çok da bu öğrencilerin akademik başarısını artırıyor. [9] **** Keza Sözleşmeli Okullar arasında en başarılıları sayılan “No Excuses” [10] tipi, yüksek disiplin/uzun okul saatlerine dayalı eğitim modelinin siyahi ebeveynler tarafından daha yüksek oranda tercih edildiğine dair bir algı var. [11] (Algı var diyorum, zira medyadan takip ettiğim kadarıyla bu varsayım genel geçer olarak kabul edilse de bu hususta bir akademik araştırmayla karşılaştığımı hatırlamıyorum, bu benim kusurum da olabilir tabii.) Sözün özü, sözleşmeli okullardan en çok memnun kalan grubu seçeceksek eğer, bu grubun 50 yıl önce “mahalli kontrol”den yana tavır koyan sosyal sınıf olduğuna inanmamızı sağlayacak bulgular var. Var olmasına var da, toplumun bir kısmının belli bir okul modelinin kendisine daha uygun olduğunu düşünmesi, bu okul modelini onlara önermek için yeterli gerekçe olmayabilir. Zira söz konusu reformun, bu sosyal grubu kendi içine daha da kapatıp toplumun geri kalanından ayırıştırma ihtimali bulunuyor. Eğitim politikasını belirleyenlerin ise bu ihtimalden çekinmeye hakları var, zira eğitim politikasının “bireylerin kendilerini en iyi gerçekleştirebilecekleri düşünce yapısını oluşturma” misyonu olduğu kadar, “toplumun çeşitli kesimlerini bir araya getirip kaynaştırma” işlevi de bulunuyor. Peki bu misyon ve işlev birbiriyle çeliştiği zaman hangisini tercih edeceğiz? Bu sırf ABD’nin değil, pek çok ülkenin 50 yıldır üzerinde uzlaşmayı başaramadığı bir soru.

2. Söz konusu koalisyonun işlevlik kazanmasını sağlayan hamle olan standardize edilmiş test hareketi, takdir edersiniz ki başka türlü soruları da beraberinde getiriyor. Bu testlerin eğitim sisteminden beklediğimiz asıl katkıları ölçüp ölçmediği bir muamma, zira bir eğitim sisteminin asıl katkısının ne olduğu konusunda da bir mutabakata varmış değiliz. Eğer gerçekten eğitim sisteminin toplumun çeşitli sınıfları için bir buluşma noktası işlevi görmesi gerektiğini düşünüyorsak, test sonuçlarından bağımsız olarak sözleşmeli okullar konusunda şüphecî davranmaya hakkımız var. Benim şahsi kanaatim, yukarıda değinmiş olduğum “No Child Left Behind”ın akademisyenlere katkısının bilhassa bu konu üzerine çalışan iktisatçıları bir nebze olsun yanılttığı yönünde. Tabii bu anlaşılabilir bir durum, zira ölçemeyeceğimiz şeyler üzerine fikir yormak yerine ölçülebilir-karşılaştırılabilir değerler üzerine çalışmayı daha anlamlı buluyoruz iktisatçıları olarak. Yine de en azından bu yanlılığımız konusunda bir

nebze daha şeffaf davranmamız gerektiğine inanıyorum. O hâlde, yukarıdakiyle benzer şekilde, cevaplamamız gereken soru eğitimi aslen bir “beşeri sermaye üretim aracı” olarak mı, yoksa bir “toplumsal uzlaşma yaratma aracı” olarak mı görmemiz gerektiği, ve tabii bu iki unsur birbiriyle çelişirse hangisine ağırlık vereceğimiz. Yine yukarıdakiyle benzer şekilde, bu konuda herhangi bir uzlaşmaya varılmış değil.

3. Tabii bütün bu sorular, eninde sonunda aynı noktaya varıyor: eğitim politikasını belirlerken “bireylere rağmen toplum için” ciliğe ne kadar izin var? Paternalizmin sınırları neler? Diyelim ki gün sonunda sözleşmeli okulların ayrıştırıcılığının tehlikesine kanaat getirdik ve bu okulları ortadan kaldırdık. O hâlde çocukları otobüslere bindirip zorla kaynaştırmamamızın önündeki ahlaki engel nedir? Çizgi tam olarak nerede çizilmeli?

Göreceğiniz üzere burada akla gelen sorular, sözleşmeli okulları tarihsel bağlamından ortaya çıkarsa dahi eğitim politikasının amacına ve sınırlarına dair çok daha kapsamlı sorular. Aslına bakarsanız aklınıza gelen tüm eğitim reformlarında (karma eğitimden tutun da evde eğitime izin verilmesine kadar) meselenin aşağı yukarı benzer noktalarda düğümlenmesi kaçınılmaz. Tabii sözleşmeli okullar meselesine has tartışılması gereken başka meseleler de var: bu okulların fonlamasının tam olarak nasıl bir formülle yapılması gerektiği, ya da toplumun görece dar bir kısmına hizmet veren sözleşmeli okulların sayısı arttığında aynı performansı gösterip göstermeyeceği gibi sorular da yanıtlanmayı bekliyor (ve tabii bu hengâmede zaman zaman unutuluyor). Gelgelelim bizim de yerimiz dar sevgili okur, bunları bir sonraki yazıda (bir sene sonra, keh keh) konuşuruz artık. Bu yazı özelinde biraz fazla ABD’den bahsetmiş gibi gözükebilirim, ama vardığım nokta itibarıyla evrenselliğe göz kırptığımı da umuyorum. Bir sonraki yazımızda buluşana dek kendinize iyi bakın, görüşmek üzere, esen kalın.

* “Sözleşmeli Okul” dediğim şeyin ecnebiesi, “Charter School”. Tabii her zamanki gibi doğru çevirinin bu olduğundan emin değilim, ama bu beni araştırıp işin doğrusunu öğrenmektense eşsiz bir kendine güvenle bu tabiri kullanmaya devam etmekten alıkoymuyor.

** Biraz dikkatli okuyucu benim bu husustaki tüm bilgimin “The Butler” filmini izlemekten kaynaklandığını fark etmiştir. Filmi varken kitabını okumaya hiiiç gerek yok.

*** Bu hususta, her ne kadar yer darlığı sebebiyle yeteri kadar açıklayıcı olamayacak olsam da, çok kısa bir arka plan bilgisi vermekte fayda var. ABD’de 1950’lere kadar yaşanan ayrımcılık bildiğiniz gibi değil, Türkiye bağlamındaki tecrübelerimizin buna denk bir karşılayıcısı yok. 1950’lerin ilk yarısı boyunca “sadece siyahları kabul eden” ve “sadece beyazları kabul eden” ayrıştırılmış (segregated) okulları açmaya yasal izin olduğu gibi, o zamana kadar ABD’deki okulların pek çoğu da ayrıştırılmış okullar. Bu okulların yasal olmasının temelinde ise Amerikan Anayasa Mahkemesi’nin 1896’da verdiği Plessy v. Ferguson kararındaki “ayrı ama eşit” (separate but equal) doktrini var: çok kısaca, ayrıştırılmış okullar birbirine eşit nitelikte eğitim verdiği takdirde bunların ayrı tutulabileceğine karar veriyor Anayasa Mahkemesi. Aynı Anayasa Mahkemesi, 1954’te verdiği Brown v. Board of Education kararıyla bu doktrinden geri adım atıyor ve ayrıştırılmış eğitimin doğası gereği eşitsizliğe yol açtığını kabul ediyor. Gelgelelim 1960’lara gelene kadar yüz yıllık eğitim politikası sonuç vermiş, ayrışan ayrışmış. Yine de Anayasa Mahkemesi’nin verdiği bu karar federal yönetimin eyaletlere birleştirici politikalar izlemeleri için baskı yapmasına olanak sağlıyor. Bu yüzden de Brown v. Board of Education pek çok sosyal bilimci tarafından Amerikan Anayasa Mahkemesi’nin 20. yüzyılda verdiği en önemli karar olarak değerlendirilmekte.

**** Tabii burada bir not düşmek lazım, bu araştırmalar görece az sayıda sözleşmeli okuldaki elde edilen bulgular üzerinden yapılmış. Her uygulamalı işte olduğu gibi bunda da sonuçların ne kadar genellenebilir olduğuna dair şüpheyle yaklaşmakta fayda var.

Kaynaklar

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/New_York_City_teachers'_strike_of_1968

[2] Goldstein, Dana. The teacher wars: A history of America’s most embattled profession. Anchor, 2014.

[3] Lukas, J. Anthony. Common ground: A turbulent decade in the lives of three American families. Vintage, 1985

[4] Friedman, Milton. Capitalism and freedom. University of Chicago press, 2009

[5] Gardner, David P. “A nation at risk.” Washington, DC: The National Commission on Excellence in Education, US Department of Education (1983)

[6] Chubb, John E., and Terry M. Moe. “Politics, markets and America’s schools.” British Journal of Sociology of Education 12.3 (1991): 381-396

[7] https://en.wikipedia.org/wiki/No_Child_Left_Behind_Act

[8] <https://fivethirtyeight.com/features/no-child-left-behind-worked/>

- [9-1] <https://www.bostonglobe.com/opinion/2015/12/17/charter-schools-are-not-private-schools/eUyGKWMjWFgWle6iqnoheJ/story.html>
- [9-2] <http://economics.mit.edu/files/12151>
- [9-3] <http://commonwealthmagazine.org/education/the-cost-of-the-charter-school-cap/>
- [10] http://cepr.harvard.edu/files/cepr/files/ma-charter-school-event_angrist.pdf
- [11] <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2014/12/how-strict-is-too-strict/382228/>
- İlk Görsel:** <http://compedupolicy.blogspot.com.tr>

Dertli Dünyanın İdeolojisiz İnsanı – Tolga BAĞCI

*Aslına bakılırsa, kullanıla kullanıla çok yıpranmış şu
“ideoloji” sözcüğünü doğru anlayabilmek için,
en iyisi onun kökenine sadık kalmaktır:
İdea ile ilgili olana “ideolojik” denir. (Alain Badiou) [1]*

Farklı noktadaki lokal çalkalanmaların evrensel bir huzursuzluk denkleminde iştirak ettiği vakitleri tecrübe ediyoruz. Ortadoğu’da yoğunlaşmış despotizm, onunla koşut giden toplumsal yozlaşma ve etnik-mezhepçi savaşlar, etki çemberini her gün büyüten köktenci terör, Batı’da yükselen aşırı sağ, kapitalizmin bir türlü refaha erdiremediği emekçiler ve yoksul kitleler... Bütün bu sorunların giderek karmaşık ve entegre bir hâle evrildiği günlerde, karanlıktan kaçan insan için, insanlıkla ilgili yine karanlık bir kuşuculuğa dalıp gitmek çekici gelebilir. Bu süreçte, egemen düzen, her toprağın koşullarına uygun depolitizasyon reflekslerini icra ederken, tarih felsefesinden kopuk postmodern zihniyet de endişe ve korku iklimindeki toplumsal hâlet-i ruhiyeyi ‘akla güvensizlik’ ilkesiyle daha da karartıyor. İdeolojisiz teslimiyetin farklı boyutlarında konuşlanmış bu vakumun panzehiri olacak zemin, unutulmuş İdea’ları yeniden gün yüzüne çıkaracak politik koordinatlardır. Hiçliğin karanlığına teslim olmaktansa, Dostoyevski’nin Ecinniler’de betimlediği koca bir ülkenin ideolojik karmaşasına denk bir fırtınayı göze alabilmelidir insan kendi toprağında.

Bunaltı zamanlarında, ilk tepki olarak, insanın bulunduğu mekândan uzaklaşma isteğinin artması sıklıkla karşılaşılan bir hâldir. Hakikat zemininin üzeri, ‘alternatifsiz’ olduğu sürekli dayatılan verili durumun ya da düzenin tahakkümüyle örtüldüğünde, postmodern, kültürel relativist ve yer yer liberalizm soslu, sözde sistem muhalifi anlayış da, ideolojiyi ve politik bilinci küçümseyen tavırla yurttaşın bağımsızlık sistemini zedeleyebilir. Bu koşullarda, mekândan/yurttan zihnen koparılan insanın, varlığının özü olan toplumsallığından ayrılıp salt bireysellik girdabına kapılması beklenmedik bir vaziyet değil. Netice olarak ortaya, siyasetle arasına set çekilmiş, döngüsel huzursuzluk ve şikayet halindeki yurttaş kalmıştır. Bu ideolojisiz aşamada, özgürlük ideisiyle ve hakikatla bağ kuracak felsefi hat kopmuştur; zihin, politik-toplumsal faaliyetin “anlamsızlığından” anlamsızca yakınıp durur ve hep ‘bir yerlere çekip gitmekten’ bahseder. Peki, huzursuzluğun domino taşı dinamiğiyle ‘güvenli’ ülkelere de yayılabildiği günlerde, son olarak kurtuluşu Mars’ta mı arayacağız? Yoksa, insanlıkla ilgili sorunların kavramsal özlerine inip, bunlarla enternasyonalist bir perspektifle, bizim kentimizde/yurdumuzda/dünyamızda mı yüzleşmeye çalışacağız?

Bugün, farklı coğrafyalardaki egemen merkez/sağ güçlerin retoriğinde, toplumu kavramsal sorgulamalardan uzaklaştıracak ve depolitize edecek söylemler aktif durumdadır. Bu öğeler, gerek Batı merkezli neoliberalizm, gerekse Doğu’ya özgü despotik, yozlaşmış siyaset içinde evrimleşerek gelişimlerini sürdürmektedir. Bunun paralelinde, postmodern düşünce ise, sıklıkla topluma evrensel ölçüler aşılamamanın “anlamsızlığını” ve bugüne kadar sahneye çıkmış ideolojilerin tarihsel “başarısızlığını” vurgulayarak, zihnin, politik uyanışa kapanmasına yardımcı oluyor.

2002 tarihli Equilibrium filminde tasvir edilen, vatandaşlarına Proziyum adlı ilacın alınmasını zorunlu kılan Libria totaliter devletini göz önüne getirmekte fayda var. İlaç, şiddetin ve savaşların nedeni olarak görülen hissetme ve duygulanma yetisini bastırarak, savaşız bir dünya düzenini sağlamaya hizmet etmektedir. Bunun yanında, sanatsal faaliyetlerde bulunmak da yasaktır. Rejim savunucusu olarak görev yapan, yüksek seviye rahip Preston ise bir gün ilaç kapsülünün kırılması ve insani anılarının canlanmasıyla isyankar bir sorgulama sürecine müdahil olur. Bugün bizim dünyamızda, filmde anlatılan anti-duygusal Proziyum'a benzer bir anti-düşünsel uyuşturucu versiyonu arka planda işliyor. İdeolojik bakış, neredeyse 'bütün kötülüklerin anası' olan bir canavarmış gibi egemen siyaset tarafından bastırılmış vaziyette. Oysa, kaygının ve korkunun hakim olduğu dünyanın bugün en büyük gereksinimi, düzen sınırlarını tanımayan, özgür, tutarlı ve tümleşik bir düşünce sistematığının devinimidir.

Gericiliğin, terörün, despotizmin, toplumsal yozlaşmanın ve kapitalizmin kirlettiği dünyayı temizleme potansiyeline sahip gerçek irade, özgürlük, eşitlik, hak ve adalet gibi İdea'ların peşinden gidecek olan devrimci ve eleştirel siyasi akıldır. 'İdeolojisizleştirme'ye övgü düzen, 'kavramsız siyaset' sevdalılarının kendilerinde 'ideoloji' kavramını küçümseme ve hatta siyasi dili ondan arındırma hakkını bulması, onun devrinin artık "kapandığını" iddia etmesi, insana dair yersiz bir güvensizlik ön kabulünden kaynaklanıyor.

Kaynakça

[1] Alain Badiou, Komünist Hipotez, Çeviri: Oylum Bülbül, Encore Yayınları, 2011

Görsel: Gary Waters/Getty Images